

III. Atmosfera

3. Ciśnienie atmosferyczne. Cyrkulacja atmosferyczna

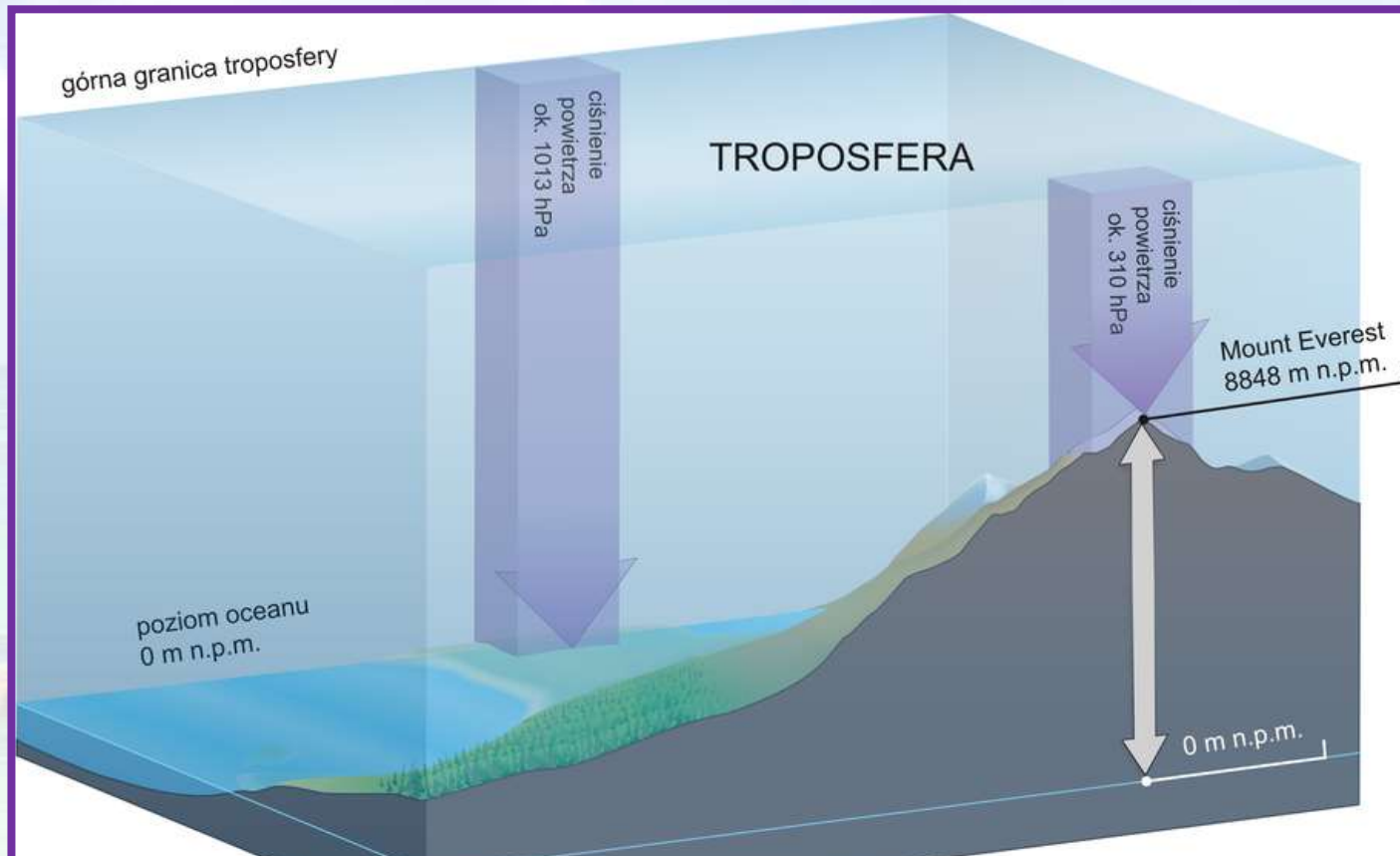

Ciśnienie atmosferyczne

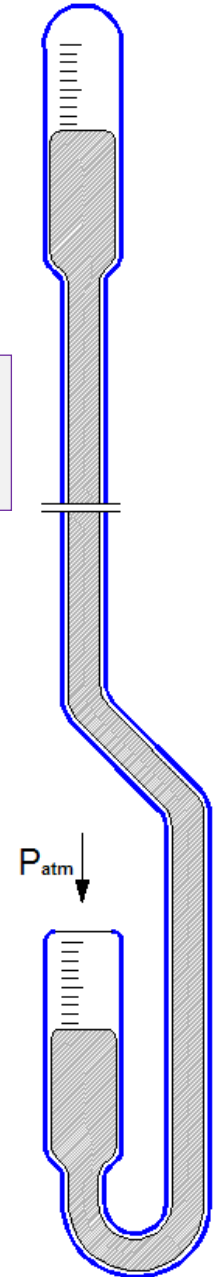
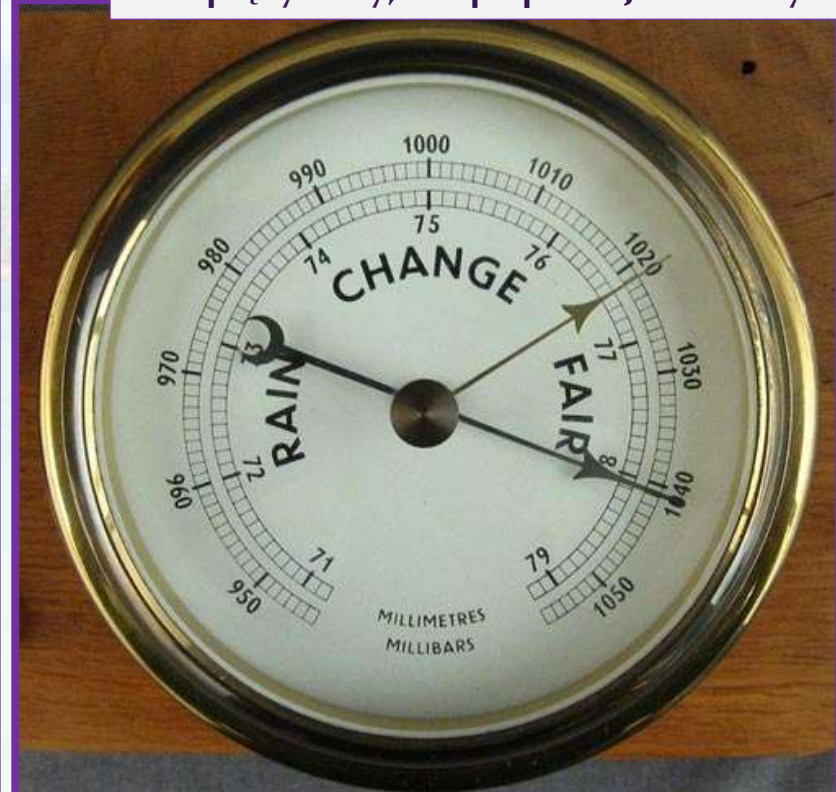
Definicja ciśnienia atmosferycznego

- **Ciśnienie atmosferyczne** jest to nacisk, jaki wywiera atmosfera na znajdujące się w niej obiekty, w tym także na powierzchnię Ziemi.
- Odpowiada ono ciężarowi nadległego słupa powietrza, rozciągającego się pomiędzy tą powierzchnią i górną granicą atmosfery.
- Jest zatem najwyższe na poziomie morza i spada wraz ze wzrostem wysokości, szybciej w powietrzu chłodnym niż w ciepłym.

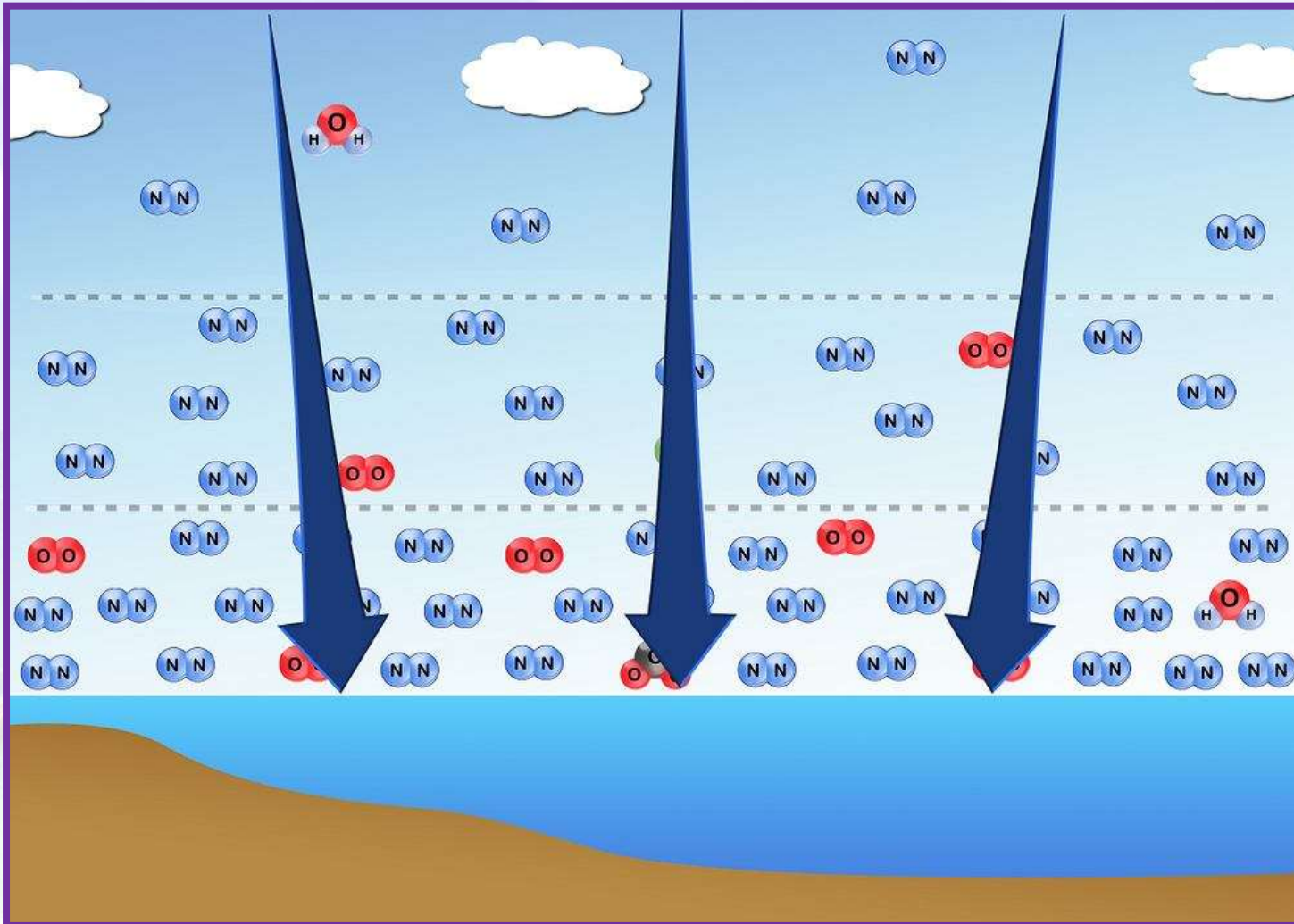
Zmiany ciśnienia atmosferycznego postępujące wraz ze zmianami wysokości

Ciśnienie atmosferyczne mierzymy **barometrem** – po lewej barometr sprężynowy, zaś po prawej lewarowy

Ciśnienie normalne

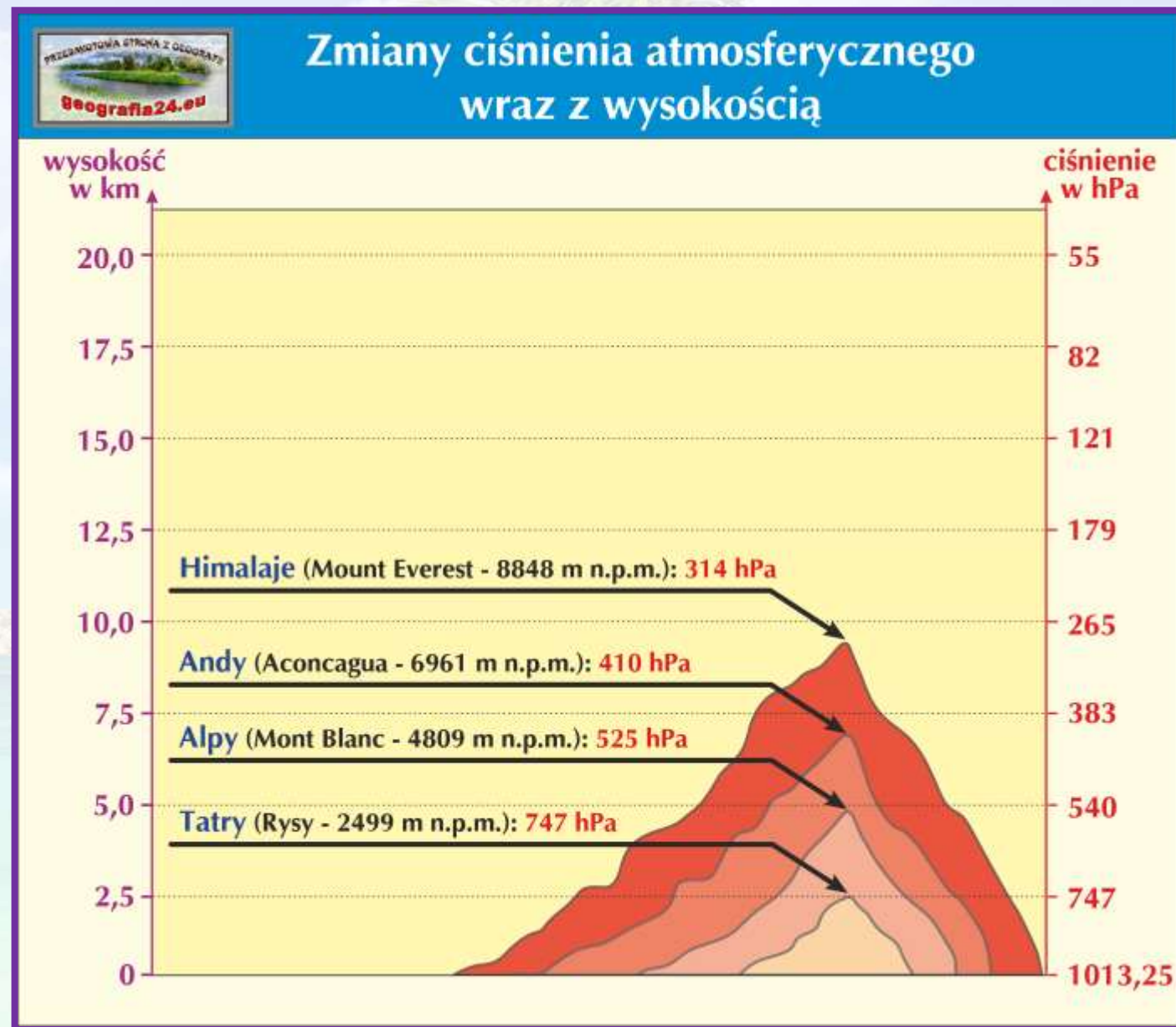
- Za **normalne** uznaje się **ciśnienie atmosferyczne** odpowiadające ciężarowi słupa rtęci o wysokości 760 mm i podstawie 1 cm², w temperaturze 0°C na poziomie morza, na równoleżnikach 45° (N i S).
- Wynosi ono około **1013,25 hPa (hektopaskali)**,
- czyli jest równe sile, z jaką Ziemia przyciąga masę 1,033 kg na powierzchni 1 cm².

Stopień baryczny

- Zmiany ciśnienia wraz z wysokością określa się przy pomocy **stopnia barycznego** – czyli zmiany wysokości, którą należy pokonać (wznieść się lub obniżyć) aby ciśnienie zmieniło się o 1 hPa.
- Średni spadek ciśnienia atmosferycznego wraz z wysokością wynosi **średnio o 11,5 hPa/100 m** (czyli stopień baryczny wynosi około 8,7 m/hPa):
  - w dolnej części troposfery spadek jest nieco większy i stopień baryczny wynosi ok. 8 m/hPa,
  - w górnej części troposfery jest niższy (ciśnienie wolniej spada) i wynosi na wysokości około 5 km około 16 m/hPa (czyli musimy pokonać dwa razy większą odległość aby ciśnienie zmieniło się o 1 hPa).
- I tak ciśnienie atmosferyczne maleje wraz z wysokością wynosząc np.:
  - na poziomie morza około 1013,25 hPa,
  - na wysokości 5 km – 540 hPa,
  - na wysokości 10 km – 265 hPa,
  - na wysokości 20 km – 55 hPa,
  - na wysokości 50 km – 1 hPa.

Pomiar ciśnienia atmosferycznego i jego redukcja

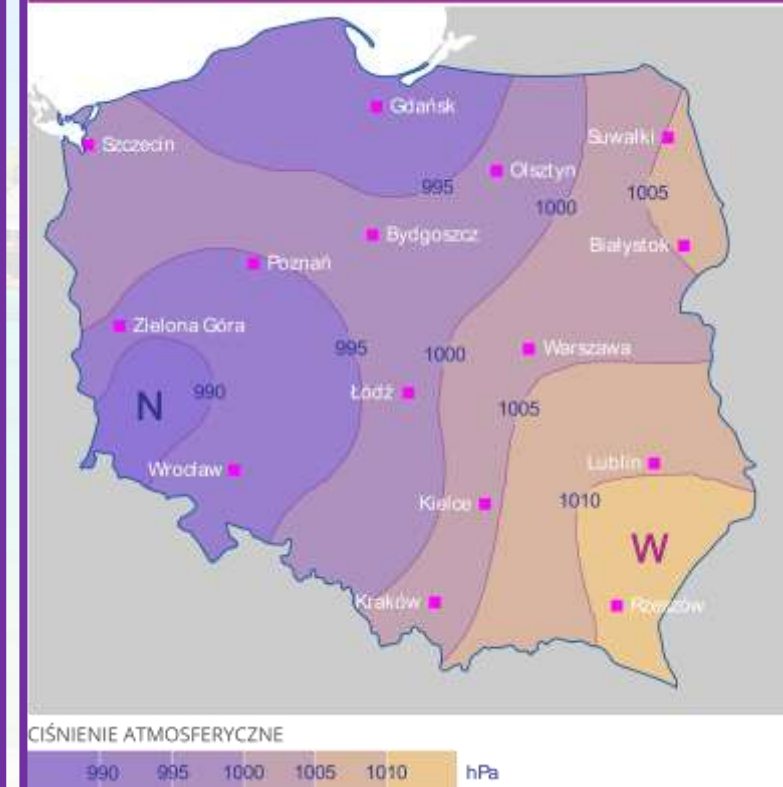
- Ciśnienie atmosferyczne mierzone za pomocą barometrów na różnych wysokościach **redukuje się zwykle do poziomu morza** w celu wyeliminowania wpływu wysokości na wielkość rejestrowanego ciśnienia.
- Pozwala to wyznaczyć izobary i powierzchnie izobaryczne typowe dla poszczególnych szerokości geograficznych w danym czasie i sporządzić mapy klimatyczne odzwierciedlające rozmieszczenie układów barycznych na Ziemi.

Przeciętne ciśnienie atmosferyczne na poszczególnych szerokościach geograficznych

Szerokość geograficzna	Przeciętne roczne ciśnienie powietrza na poziomie morza (w hPa)
90°	1002,8
80°	1002,1
70°	1000,8
65°	999,3
60°	999,9
50°	1009,0
40°	1014,7
30°	1016,5
20°	1013,6
10°	1011,0
0°	1010,3

MAPA CIŚNIENIA ATMOSFERYCZNEGO

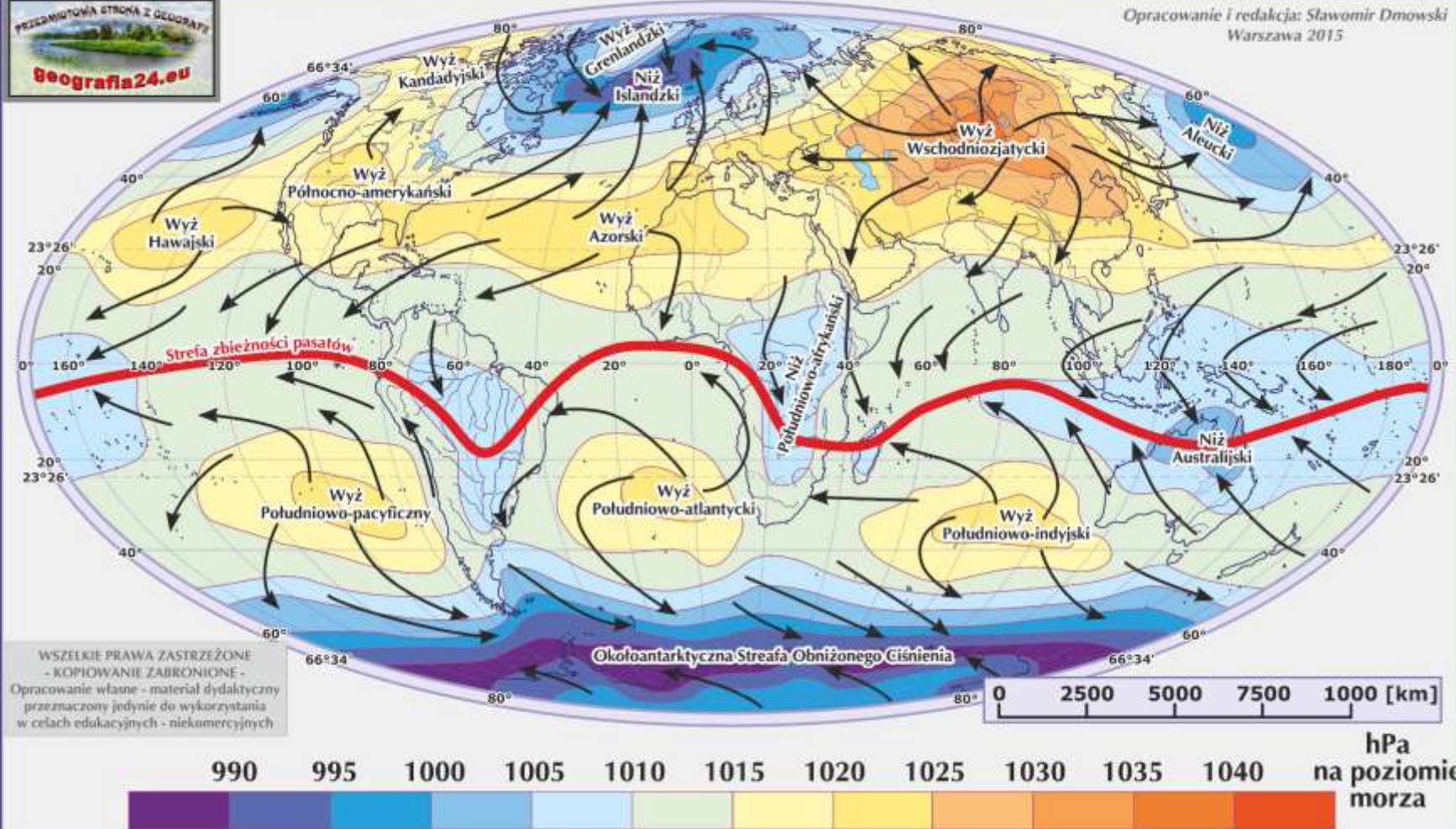
Ciśnienie atmosferyczne

- W celu opracowania map ukazujących ciśnienie atmosferyczne wykorzystujemy izolinie, nazywane **izobarami** będące izoliniami łączącymi punkty o jednakowych wartościach ciśnienia atmosferycznego.
- Na takich mapach możemy wskazać tereny o podwyższonych lub obniżonych wartościach ciśnienia atmosferycznego.

Rozkład ciśnienia atmosferycznego wraz z przeważającymi wiatrami w styczniu

Opracowanie i redakcja: Sławomir Dmowski
Warszawa 2015

Izobary na mapie

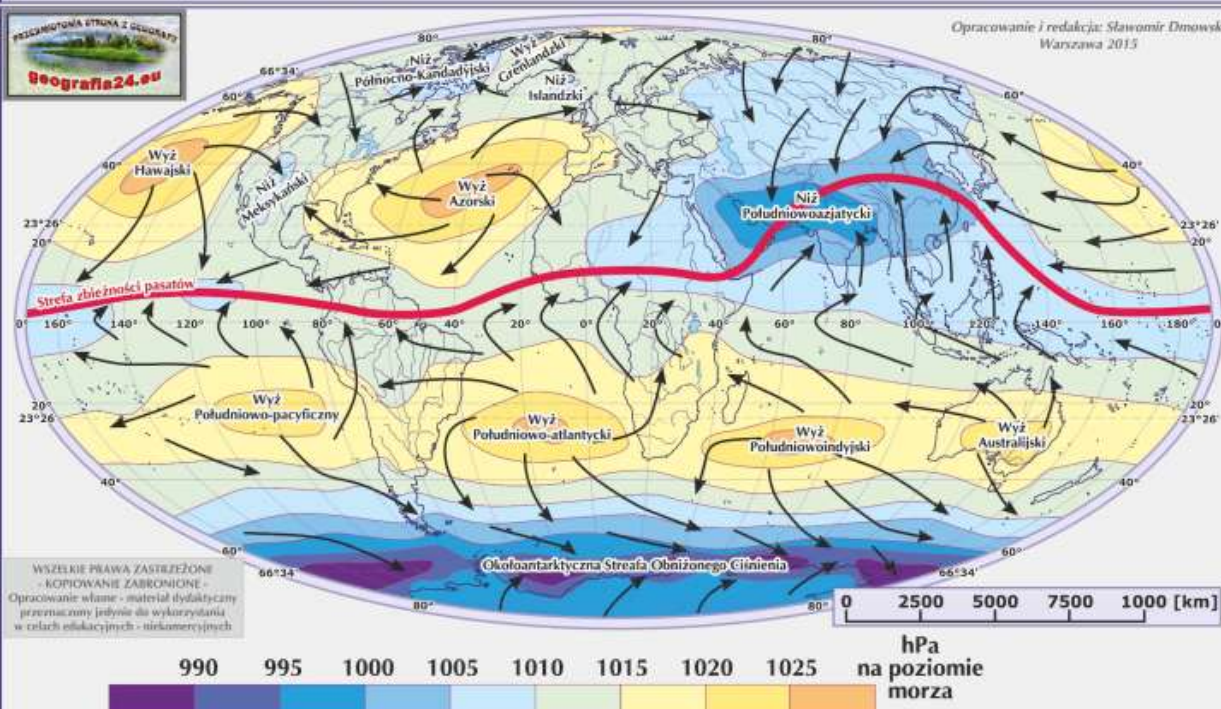

Zmiany ciśnienia atmosferycznego w ciągu roku

- W rozkładzie ciśnienia atmosferycznego na kuli ziemskiej możemy zauważyć pewne **prawidłowości**:
  - **najwyższe wartości** ciśnienia atmosferycznego w ciągu roku występują w **strefie zwrotnikowej**,
  - **niskie wartości** ciśnienia atmosferycznego notowane są w **strefie równikowej** (utrzymują się przez cały rok);
  - **ośrodki ciśnienia nad obszarami morskimi są stosunkowo trwałe** (ulegają zwykle tylko nieznacznym zmianom),
  - **ośrodki ciśnienia nad kontynentami ulegają często zmianom sezonowym**, np.:
    - w Azji letni Niż Południowoazjatycki staje się w okresie zimowym Wyżem Azjatyckim (Wyżem Wschodnioazjatyckim),
    - w Ameryce Północnej letni Niż Północno-Kanadyjski staje się zimą Wyżem Kanadyjskim.

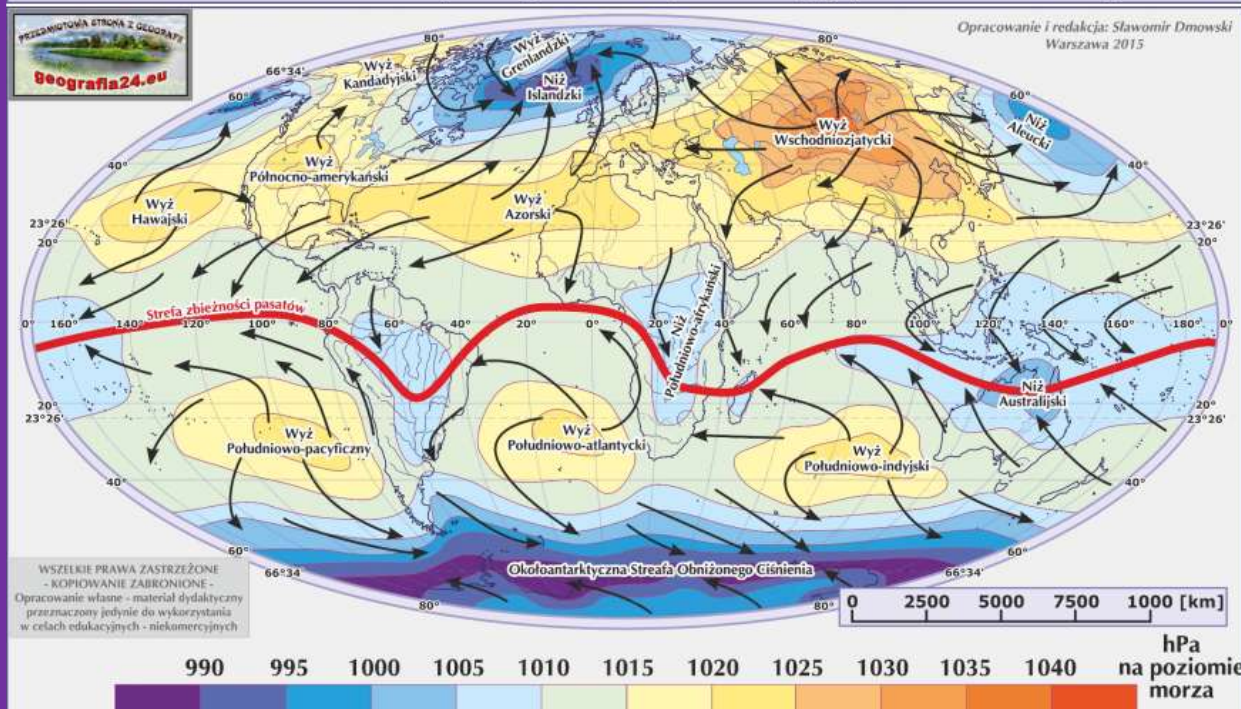
Rozkład ciśnienia atmosferycznego wraz z przeważającymi wiatrami w lipcu

Opracowanie i redakcja: Sławomir Dmowski
Warszawa 2015

Rozkład ciśnienia atmosferycznego wraz z przeważającymi wiatrami w styczniu

Opracowanie i redakcja: Sławomir Dmowski
Warszawa 2015

Wykreślanie izobar – podstawowe układy baryczne

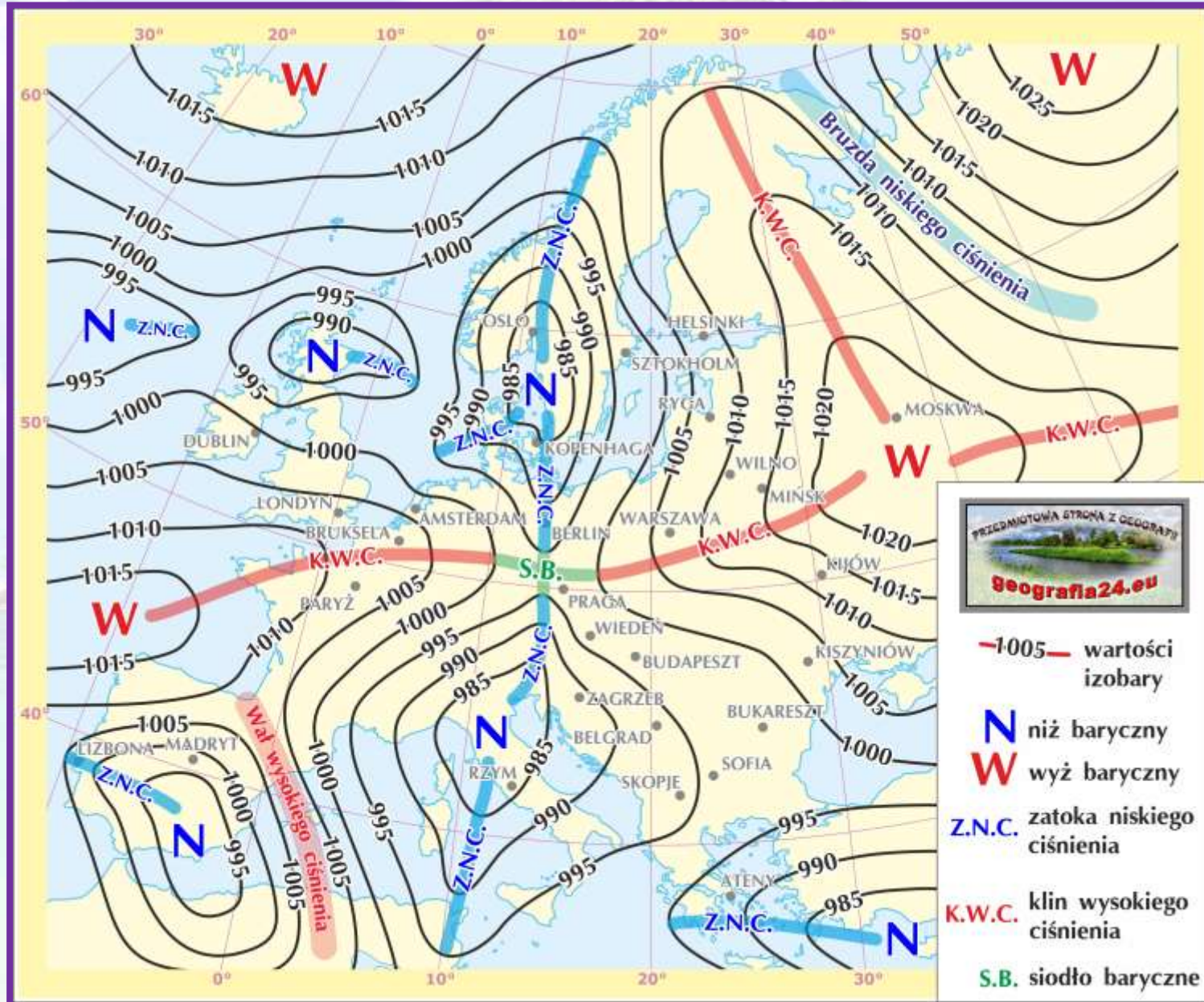
→ Przy wykreślaniu izobar **zawsze zachowuje się stałą różnicę** wielkości ciśnienia.

→ Pozwala to porównywać rozmiary i kształty powierzchni izobarycznych w polach ciśnienia, a **zatem właściwie oceniać charakter układów barycznych**.

→ Najczęściej występującymi **układami barycznymi** są:

- **niż baryczny (cyklon),**
- **wyż baryczny (antycyklon),**
- **zatoka niskiego ciśnienia,**
- **klin wysokiego ciśnienia,**
- **siodło baryczne,**
- **wał wysokiego ciśnienia,**
- **bruzda niskiego ciśnienia.**

→ Układy te zmieniają swoje położenie oraz charakter (tworzą się, rozbudowują się, słabną, zanikają) w wyniku ruchów Ziemi i związanych z nimi zmian natężenia promieniowania słonecznego dochodzącego do jej powierzchni.

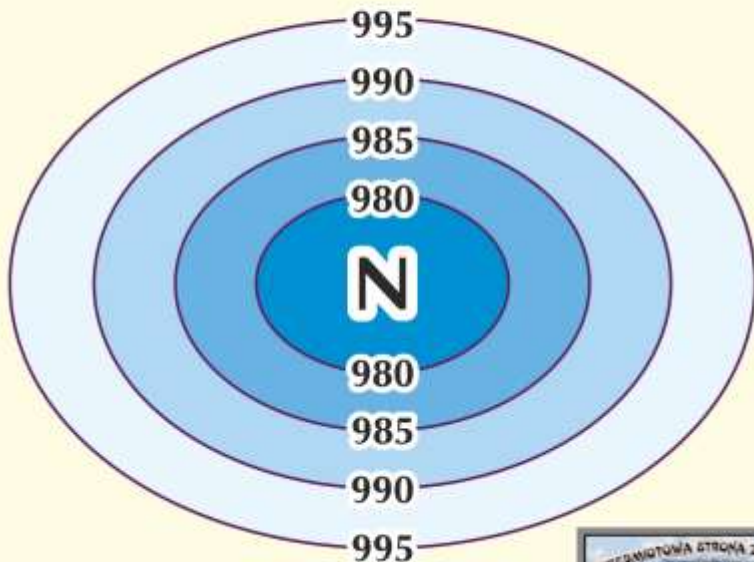

Niż baryczny

- **Niż baryczny** – jest takim obszarem w atmosferze, w którym **ciśnienie atmosferyczne na danym poziomie jest niższe niż w otoczeniu** (na mapach oznaczmy go literą “N”).
- Charakteryzuje go układ zamkniętych izobar, w którym ciśnienie maleje ku jego środkowi.
- **Jeżeli spadek ciśnienia na jednostkę odległości jest znaczny**, a więc **poziomy gradient ciśnienia jest wysoki**, **izobary są zagęszczone** a powierzchnie izobaryczne małe,
- jeżeli jest nieznaczny – izobary są od siebie bardziej oddalone, a powierzchnie izobaryczne duże.

Niż baryczny (cyklon)

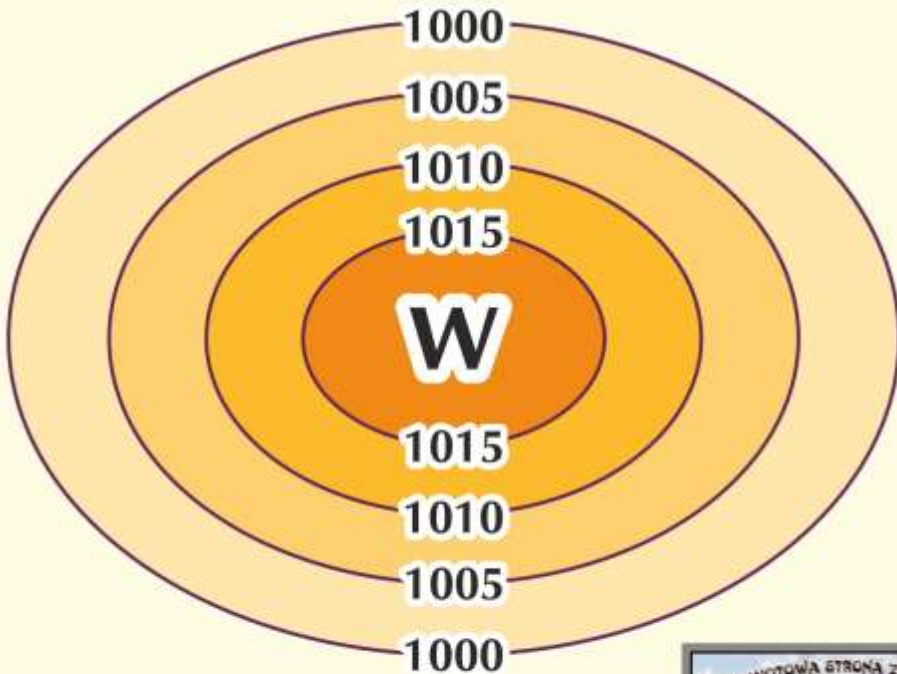

Wyż baryczny

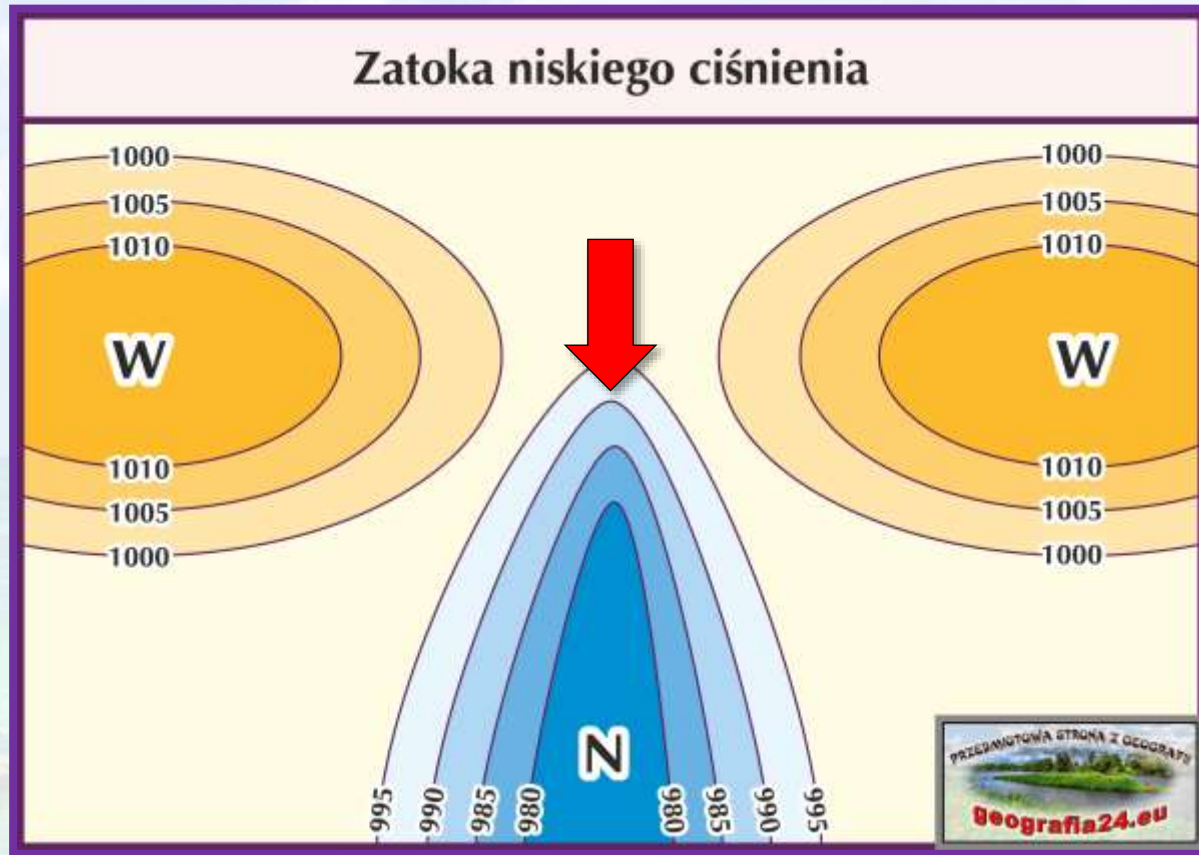
- **Wyż baryczny** – jest takim obszarem w atmosferze, w którym **ciśnienie atmosferyczne na danym poziomie jest wyższe niż w otoczeniu** (na mapach oznaczmy go literą **“W”**).
- Opisuje go układ zamkniętych izobar, w którym ciśnienie rośnie w miarę zbliżania się do jego środka.

Wyż baryczny (antycyklon)

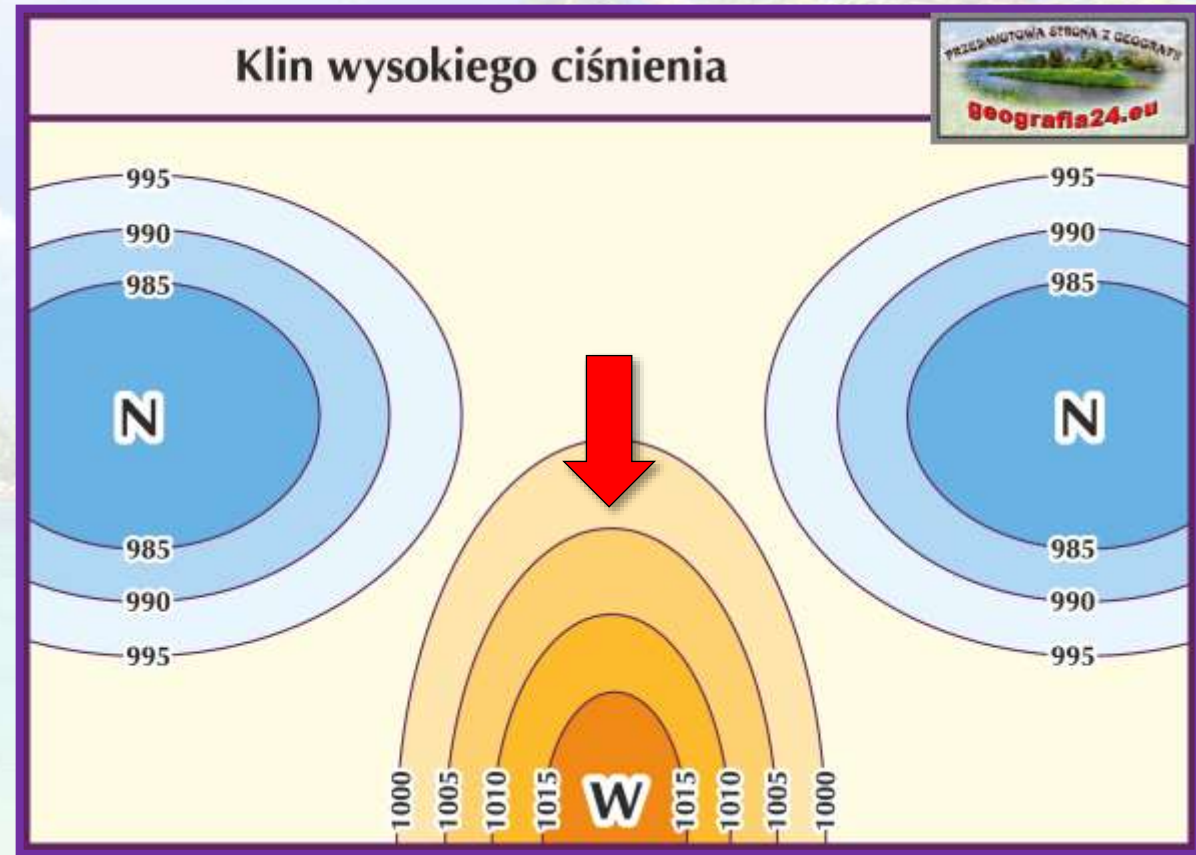

Zatoka niskiego ciśnienia i klin wysokiego ciśnienia

- **Zatoka niskiego ciśnienia** – peryferyjna część niżu pomiędzy dwoma wyżami na danym poziomie.
- Opisuje ją układ izobar w kształcie litery V, wygiętych w stronę wysokiego ciśnienia.

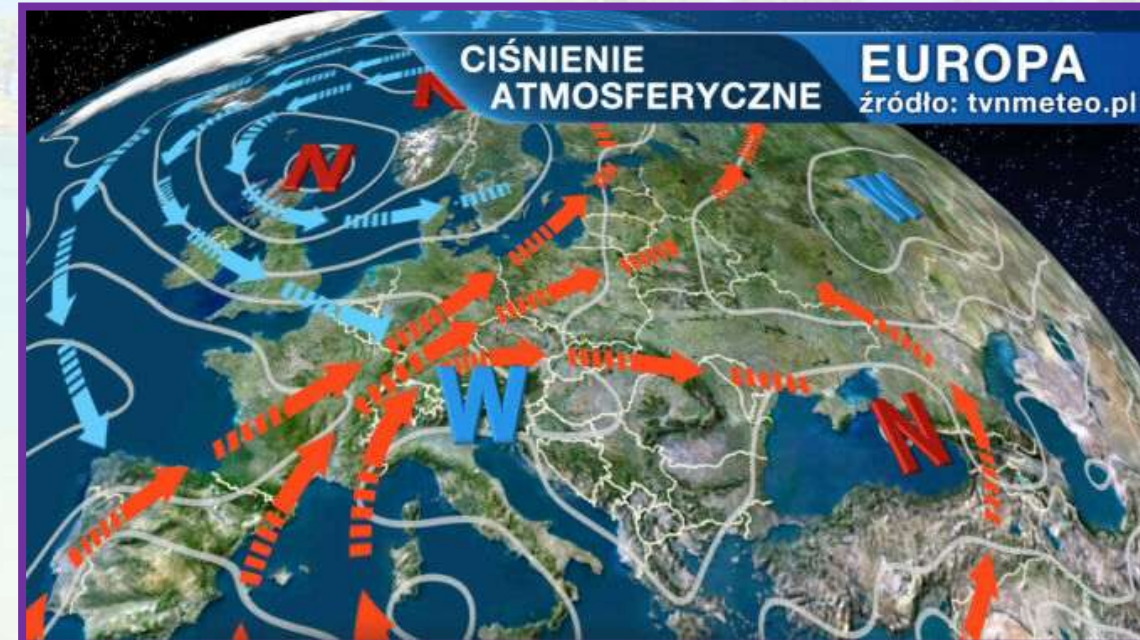
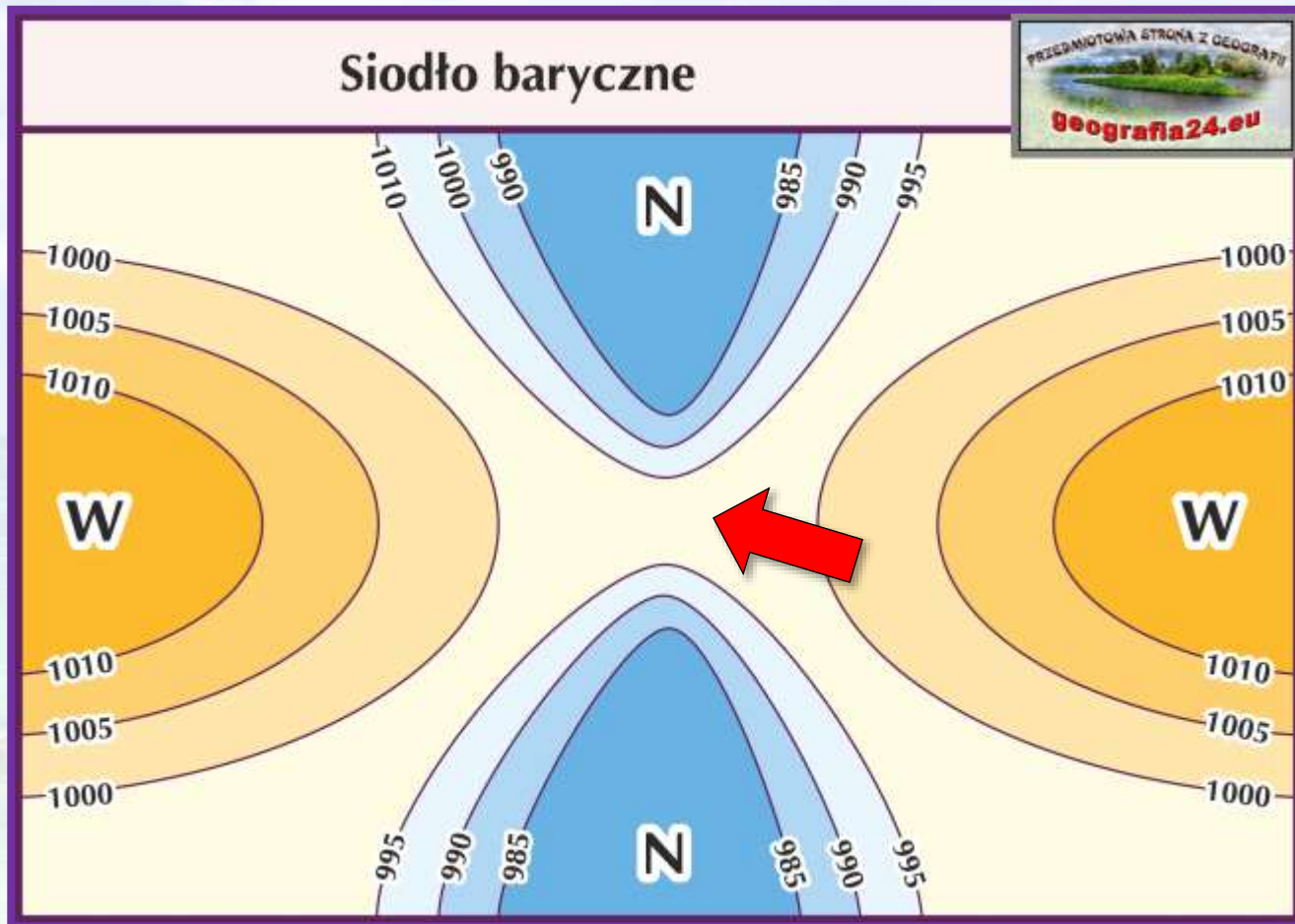
- **Klin wysokiego ciśnienia** – peryferyjna część wyżu pomiędzy dwoma niżami na danym poziomie.
- Opisuje go układ izobar w kształcie litery U, wygiętych w stronę niskiego ciśnienia.

Siodło baryczne

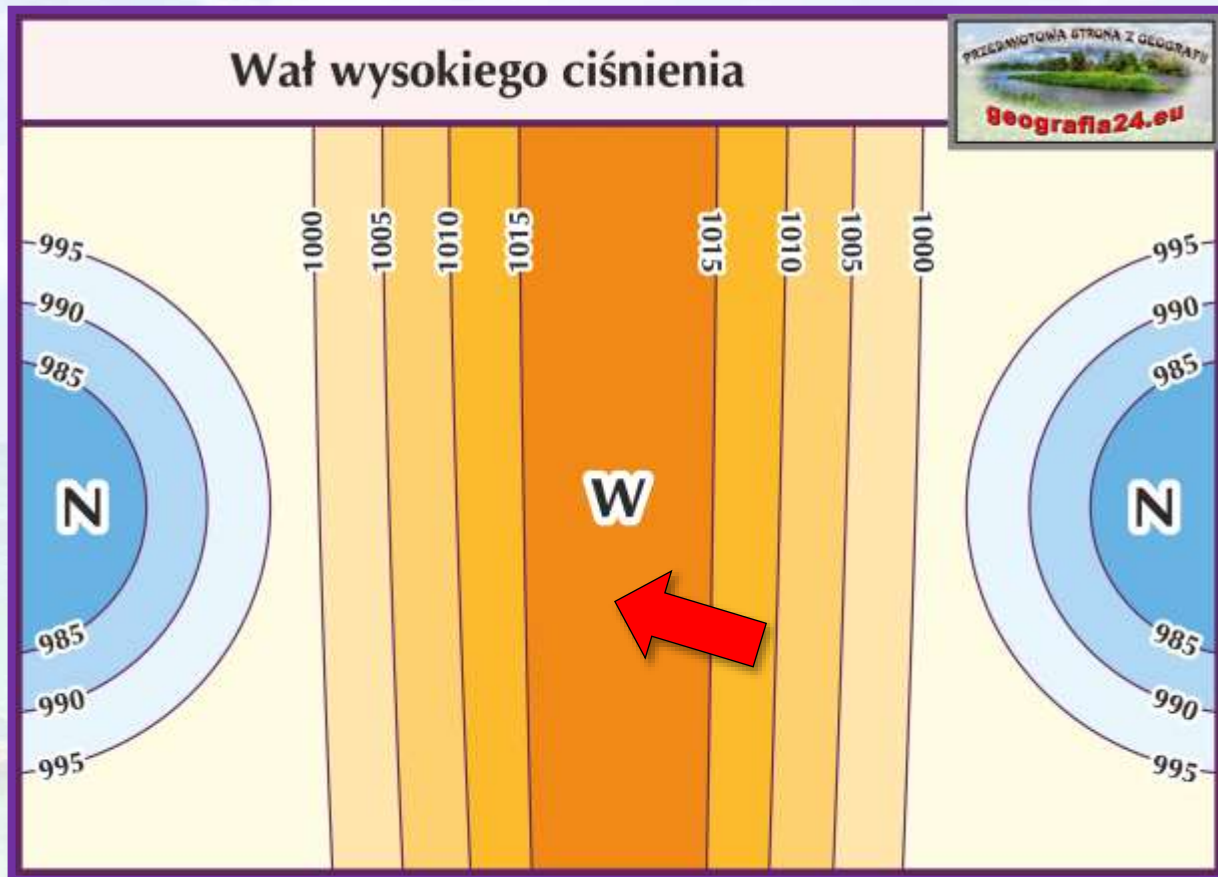
- **Siodło baryczne** – obszar w atmosferze na danym poziomie pomiędzy dwoma zatokami niskiego ciśnienia (niżami) i dwoma klinami wysokiego ciśnienia (wyżami).
- Opisuje je układ izobar w kształcie litery X.

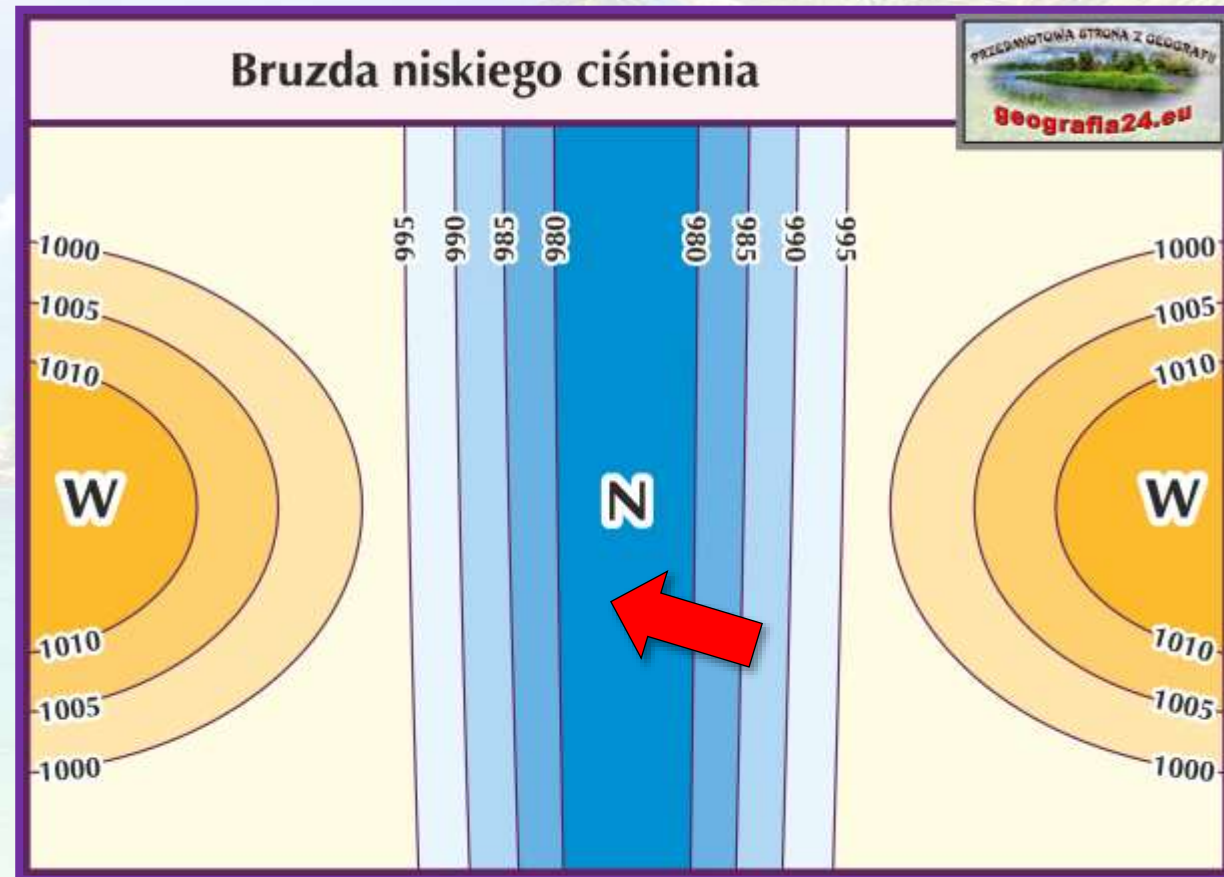

Wał wysokiego ciśnienia i bruzda niskiego ciśnienia

- **Wał wysokiego ciśnienia** – stosunkowo rozległy pas wysokiego ciśnienia, przebiegający pomiędzy dwoma układami niskiego ciśnienia.
- Opisuje je układ izobar w kształcie (szerokiej) litery I.

- **Bruzda niskiego ciśnienia** – stosunkowo wąski pas niskiego ciśnienia, przebiegający pomiędzy dwoma układami wysokiego ciśnienia.
- Opisuje je układ izobar w kształcie (wąskiej) litery I.

Wiatr – jako rezultat różnic ciśnień

- Zróżnicowanie ciśnienia atmosferycznego na danej wysokości warunkuje poziome względem powierzchni Ziemi ruchy powietrza, czyli **wiatry**.
- Teoretycznie biorąc, cząsteczki powietrza powinny przesuwać się **najkrótszą drogą** ku środkowi niżu barycznego, czyli zgodnie ze zwrotem wektora siły **poziomego gradientu ciśnienia** – prostopadle do izobar.
- W rzeczywistości ich ruch jest nie tylko funkcją różnic ciśnienia na danym poziomie.
  - W różnym stopniu na poszczególnych szerokościach geograficznych jest też determinowany przez:
    - **siłę Coriolisa** – która rośnie w miarę zwiększania się szerokości geograficznej;
    - **siłę odśrodkową** – malejącą w miarę zwiększania się szerokości geograficznej.
  - Poziomy ruch powietrza przy powierzchni Ziemi jest poważnie zakłócany przez **siłę tarcia**, proporcjonalną do siły nacisku, a więc największą w przyziemnej troposferze.
  - Siła tarcia jest większa nad lądami (mającymi zróżnicowaną rzeźbę i różnorodne pokrycie), niż nad zbiornikami wodnymi, stąd też związane z nią zakłócenia wiatrów są tam bardziej odczuwalne.

Kierunek i prędkość wiatrów

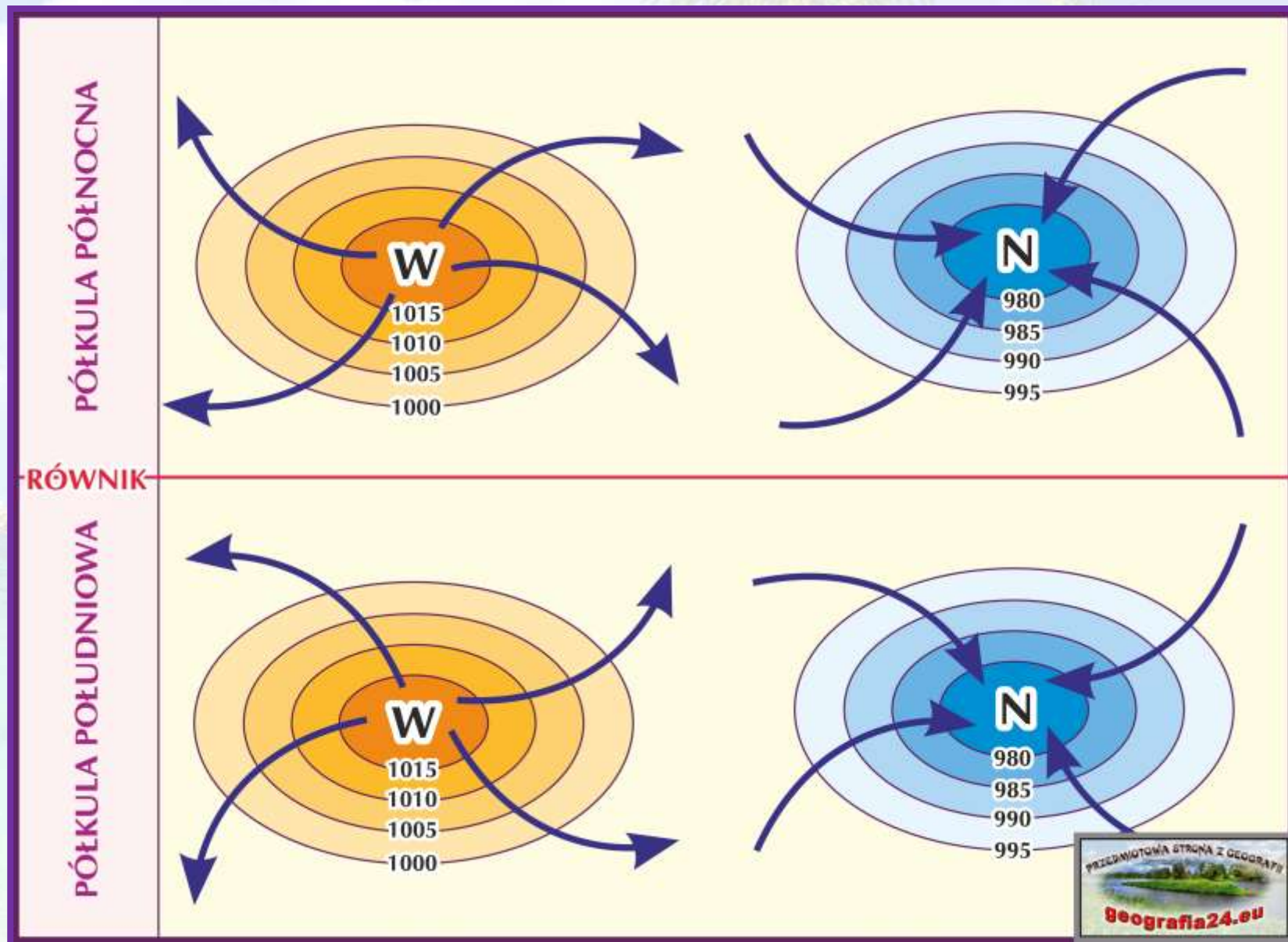
Wiatry w wyżach i niżach barycznych na obu półkulach

→ W wyniku ruchu obrotowego Ziemi wiatry odchylają się zatem od kierunku początkowego, wyznaczonego przez różnice ciśnienia na danym poziomie.

→ Nazwa wiatru pochodzi od kierunku z którego wieje, czyli **wiatr wiejący z kierunku zachodniego** – nazywamy **wiatrem zachodnim**.

→ Prędkość wiatru zależy od różnicy ciśnienia atmosferycznego na danym obszarze – im większe zagęszczenie izobar tym większa jest prędkość wiatru.

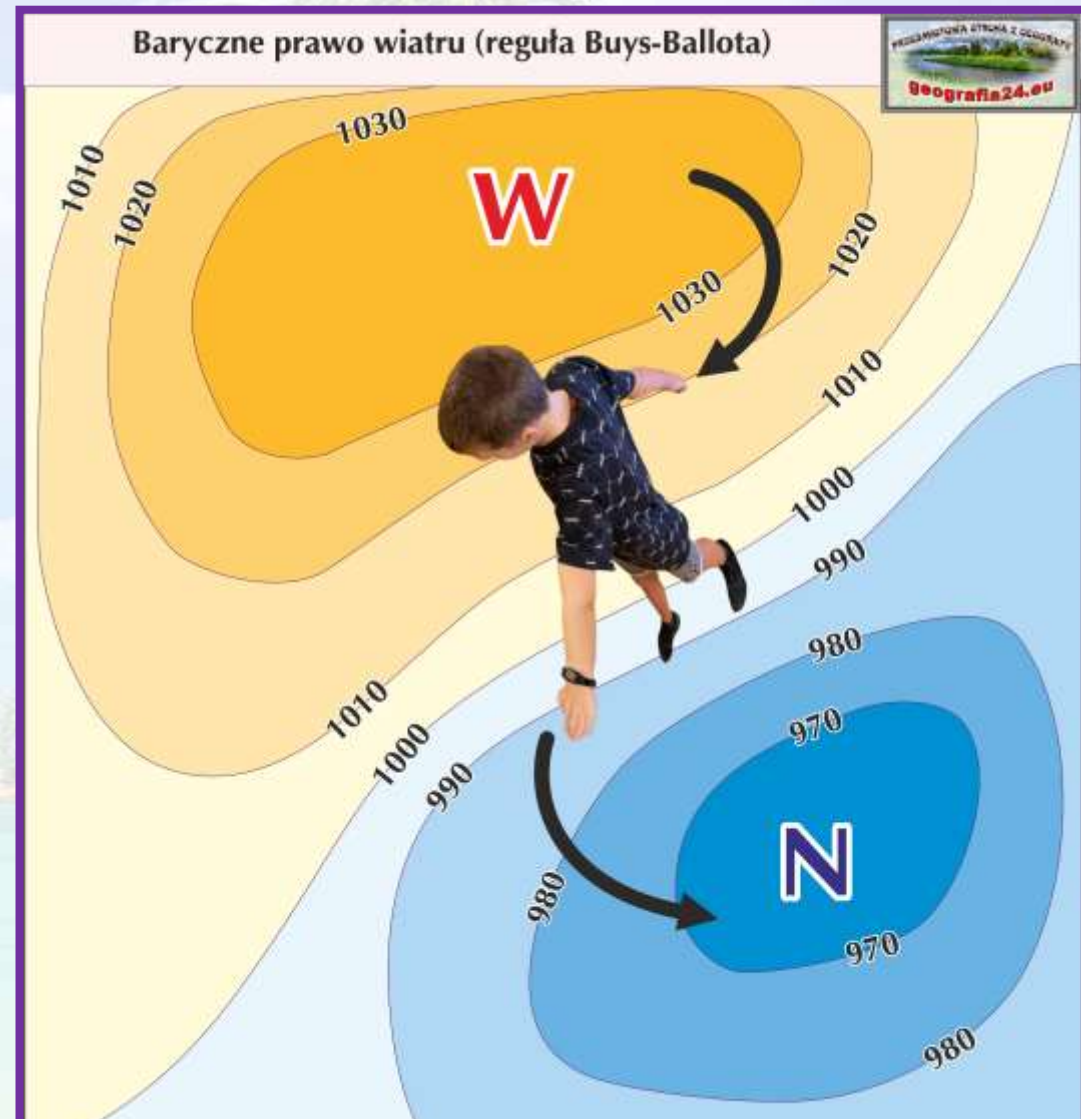
→ Prędkość wiatru jest najczęściej wyrażana w m/s lub km/h.

Baryczne prawo wiatru

- **Kierunek i prędkość wiatru** wiejącego przy powierzchni Ziemi jest więc wypadkową siły poziomego gradientu ciśnienia oraz siły Coriolisa, siły odśrodkowej i siły tarcia.
  - W rezultacie oddziaływania trzech ostatnich sił wiatr odchyła się od kierunku wyznaczonego przez ten gradient (czyli od normalnej względem izobar) o kąt mniejszy od 90° :
    - w prawo na półkuli północnej,
    - w lewo na półkuli południowej.
- Na podstawie tej prawidłowości sformułowano **baryczne prawo wiatru**.

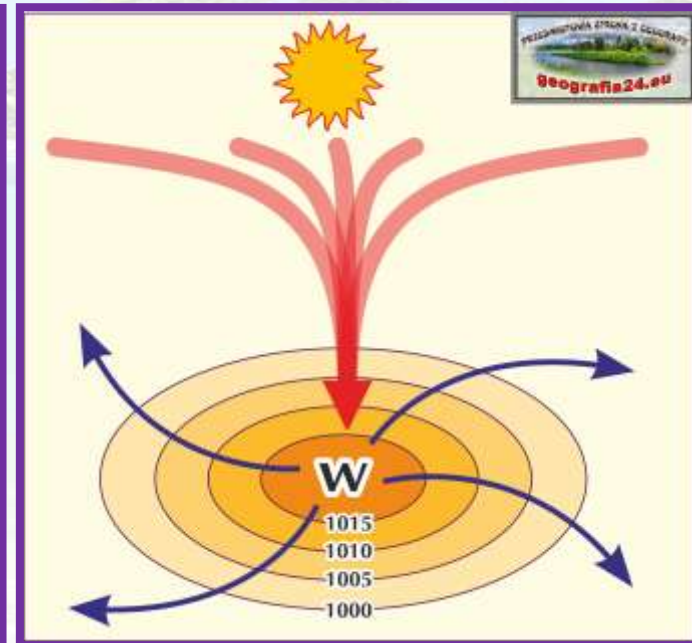
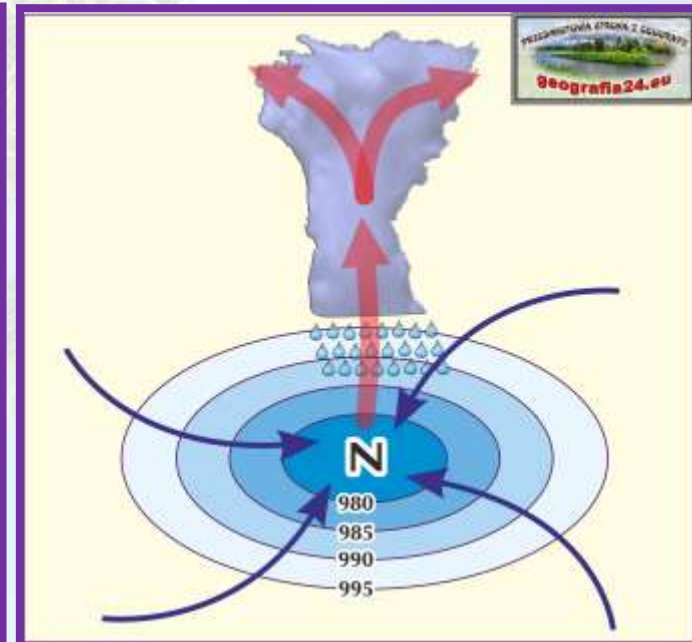
Baryczne prawo wiatru – reguła sformułowana przez Buys-Ballota, mówiąca, że gdy na półkuli północnej staniemy plecami do wiatru, to: po prawej stronie, nieco w tyle będziemy mieli najwyższe ciśnienie atmosferyczne, po lewej i nieco w przódzie – najniższe.

Konwekcja

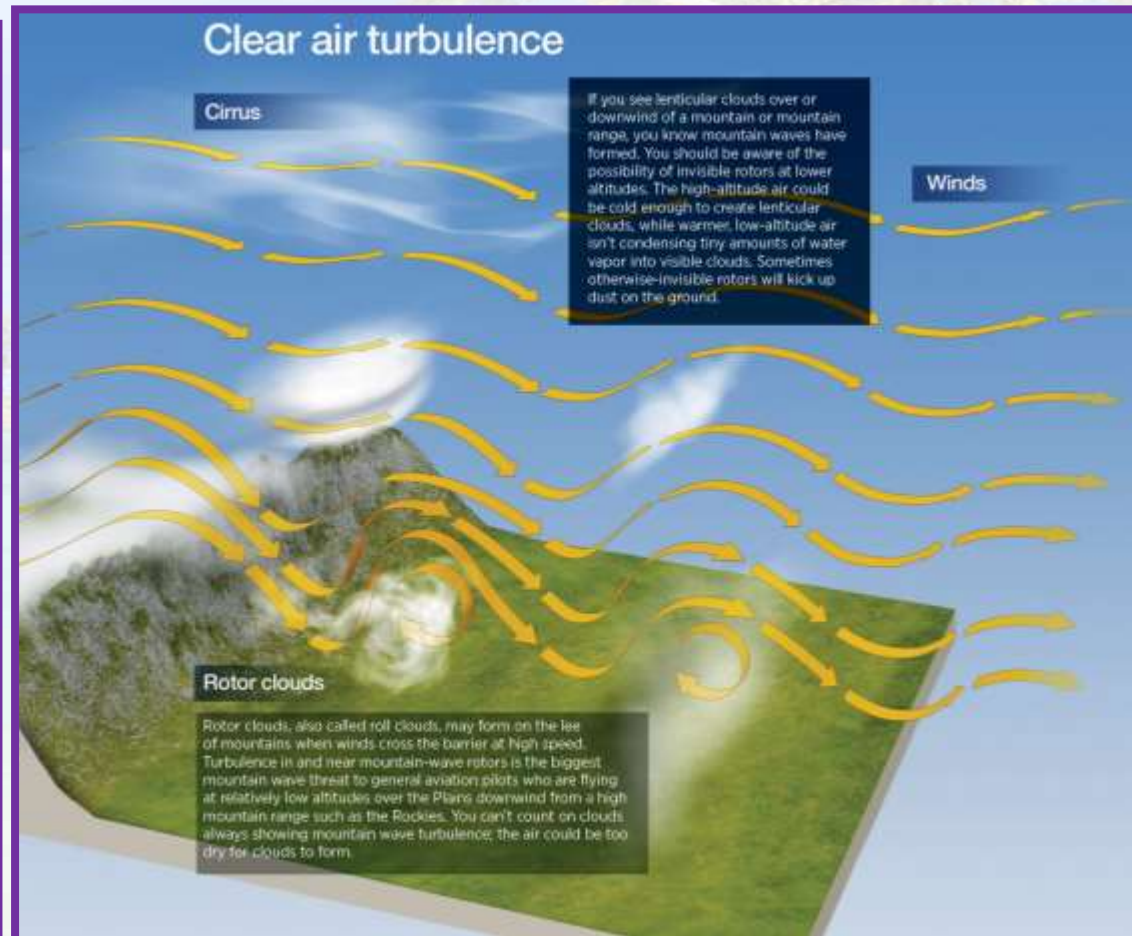
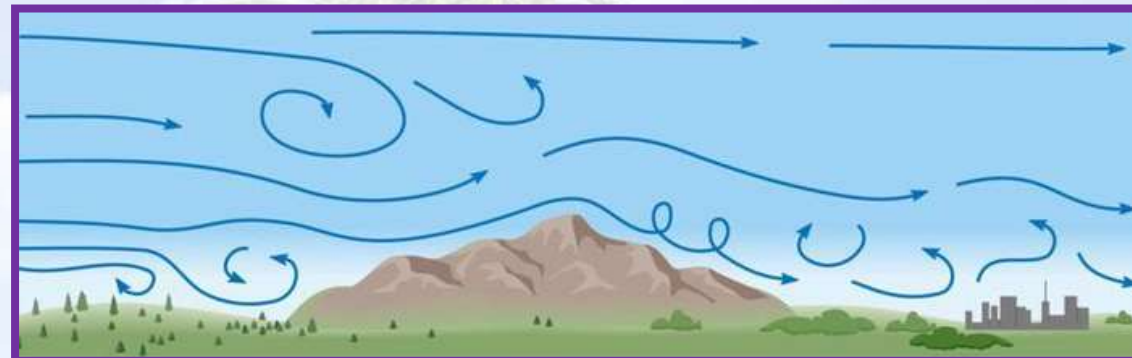
- **Konwekcja** to pionowy ruch powietrza, tworzący się w wyniku nierównomiernego nagrzewania się powietrza zalegającego przy podłożu i wyżej w atmosferze, co w efekcie prowadzi do powstania różnicy gęstości powietrza:
  - **prądy konwekcyjne wstępujące** – powstają nad ciepłym podłożem, w wyniku silnego nagrzewania się powietrza zalegającego przy podłożu,
    - powietrze to zaczyna się rozprężać (wzrasta jego objętość i maleje gęstość) i następnie wznosić do góry,
    - skutkiem jest powstanie przy powierzchni Ziemi układu niskiego ciśnienia;
  - **prądy konwekcyjne zstępujące** – powstaje, gdy napływające górą zimne masy powietrza, opadając na podłoże ociepla się i wywołuje wzrost ciśnienia atmosferycznego,
    - skutkiem jest powstanie przy powierzchni Ziemi układu wysokiego ciśnienia.

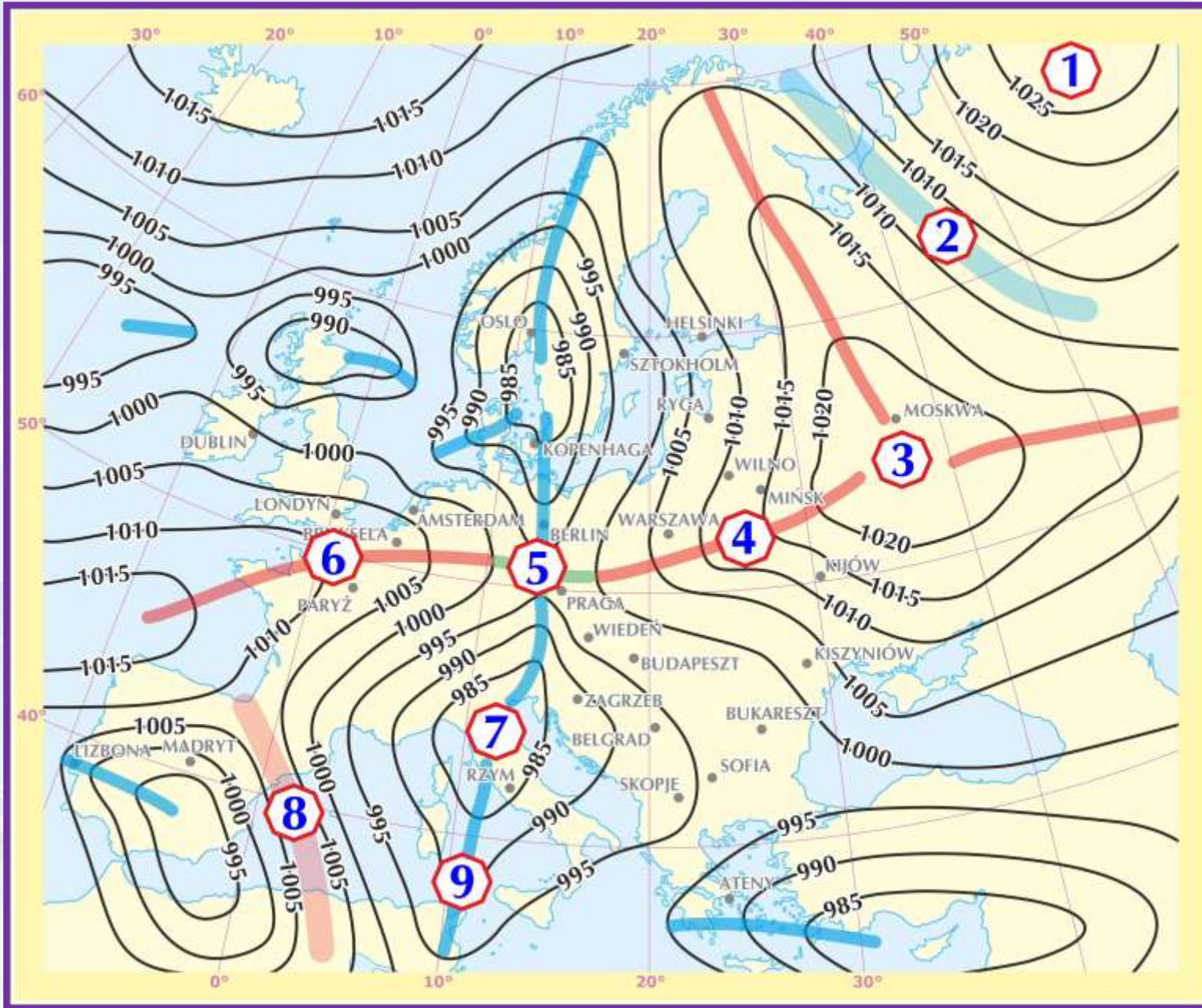
Turbulencja

- **Turbulencja** – bardzo chaotyczny ruch cząsteczek powietrza (tory ruchu cząsteczek powietrza często się krzyżują).
- Najczęściej obejmuje on swoim zasięgiem niewielki, lokalny fragment danego obszaru, na którym występują przeszkody terenowe modyfikujące przebieg wiatru.
- Przeszkodami mogą być wzniesienia, drzewa, budynki.

Ćwiczenie 1.

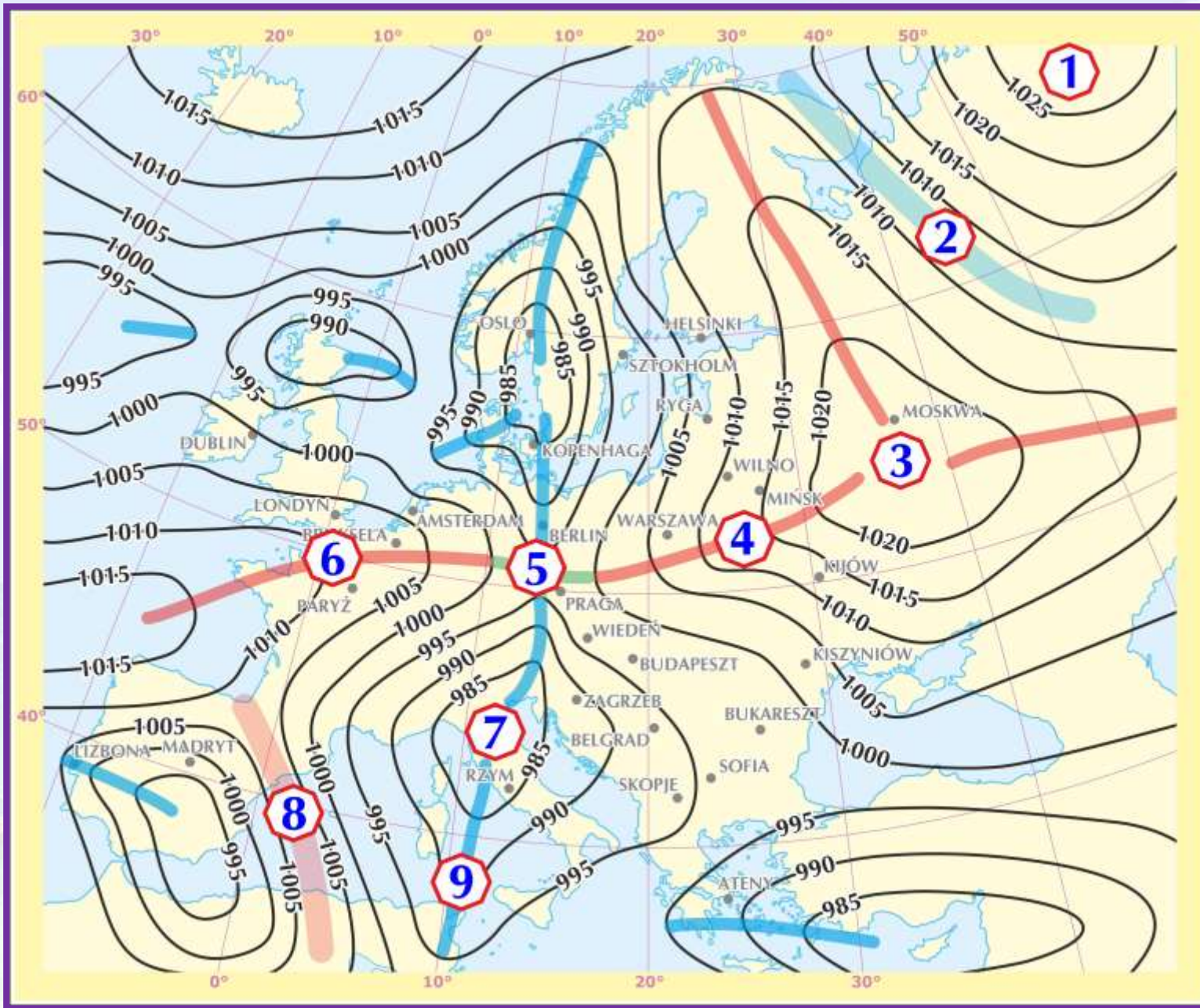
→ Dopasuj poniżej wymienione układy baryczne do miejsc wskazanych liczbami na mapie.

→ **Układy baryczne** występujące na mapie:

- niż baryczny,
- wyż baryczny,
- zatokę niskiego ciśnienia,
- klin wysokiego ciśnienia,
- bruzda niskiego ciśnienia,
- wał wysokiego ciśnienia,
- siodło baryczne.

Ćwiczenie 1. (odpowiedź)

→ Dopasuj poniżej wymienione układy baryczne do miejsc wskazanych liczbami na mapie.

→ **Układy baryczne** występujące na mapie:

- **niż baryczny:** 7,
- **wyż baryczny:** 1, 3,
- **zatoka niskiego ciśnienia:** 9,
- **klin wysokiego ciśnienia:** 4, 6,
- **bruzda niskiego ciśnienia:** 2,
- **wał wysokiego ciśnienia:** 8,
- **siodło baryczne:** 5.

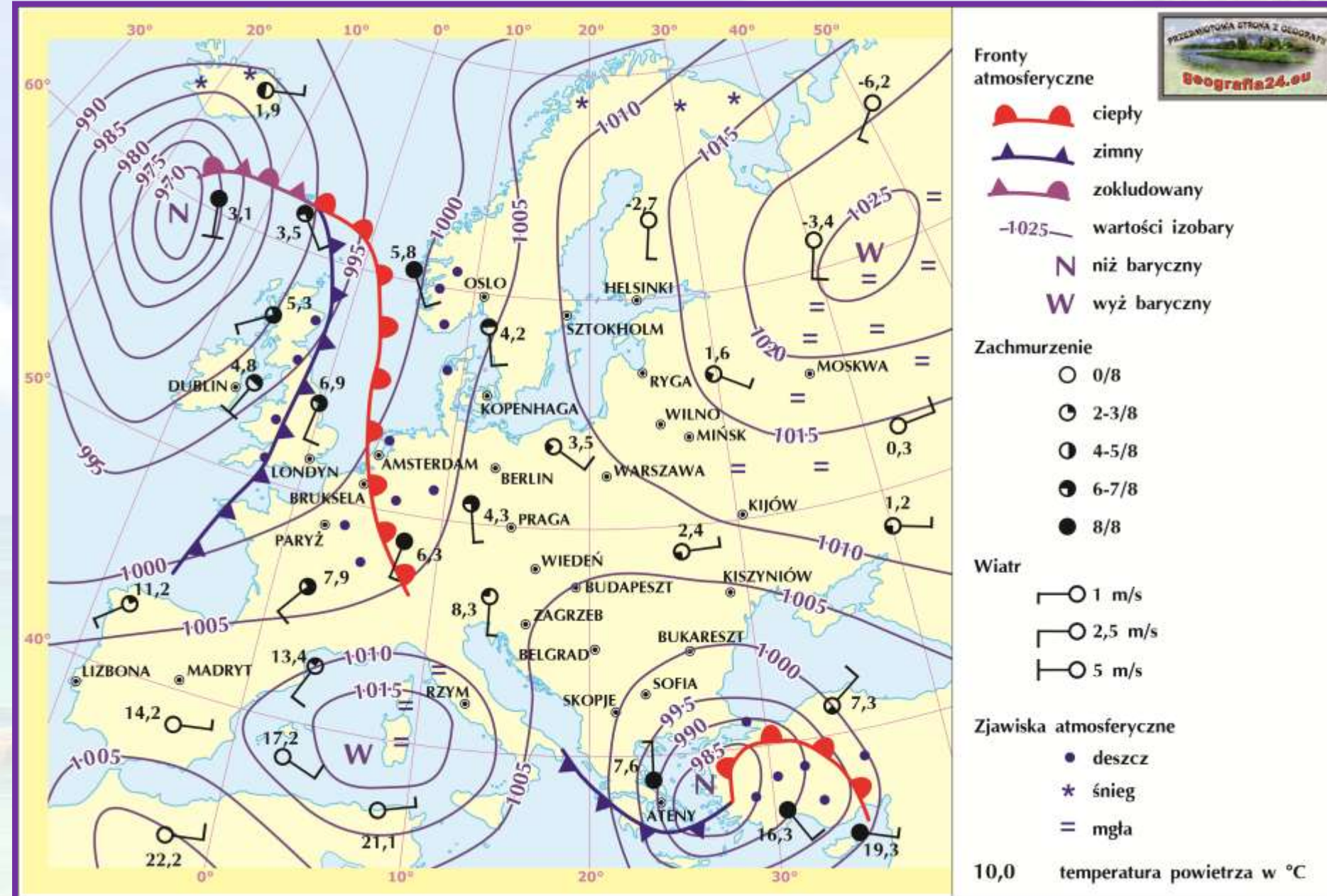

Ćwiczenie 2.

→ Wskaż występujące na mapie rodzaje układów barycznych.

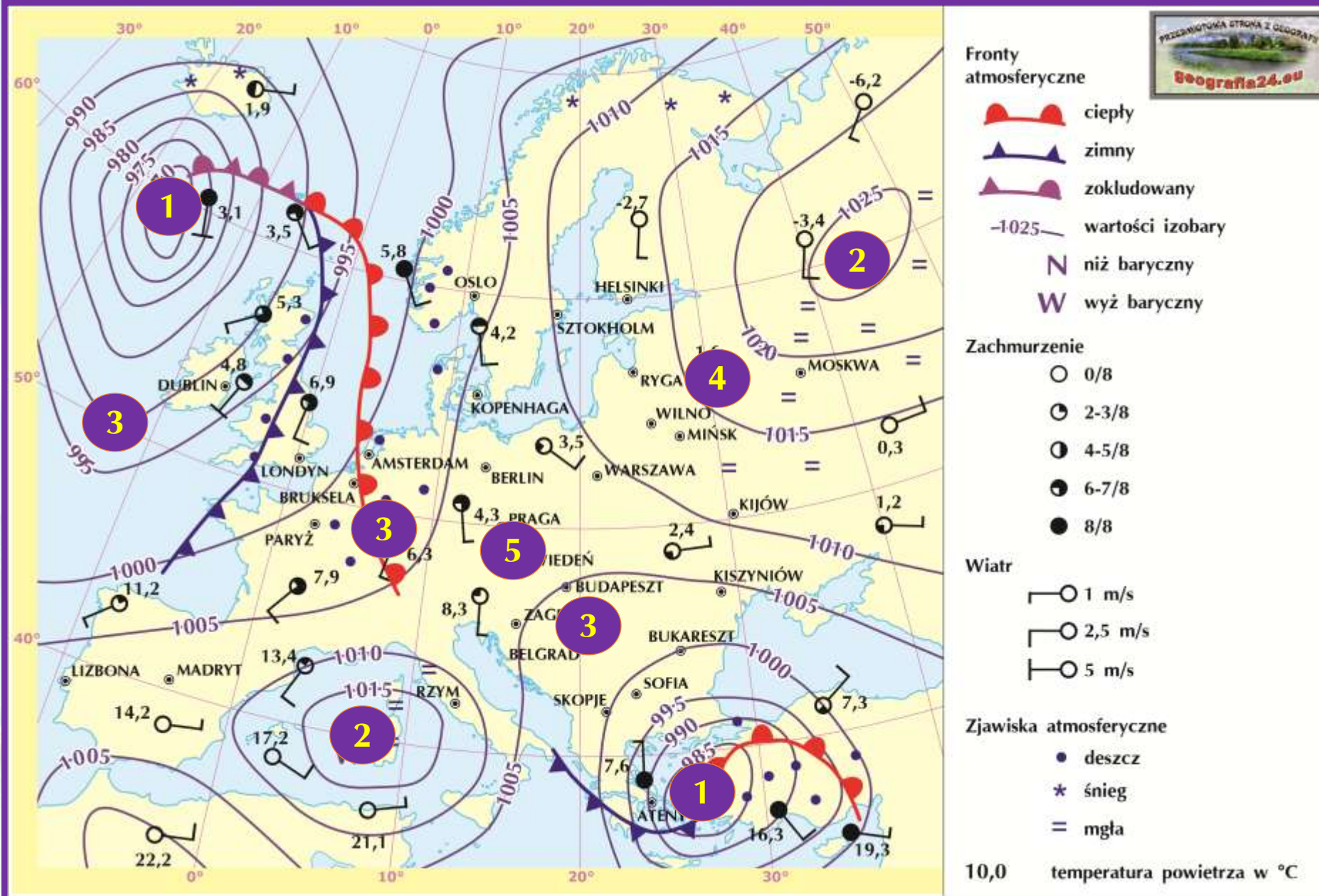
→ **Układy baryczne** występujące na mapie:

- niż baryczny,
- wyż baryczny,
- zatokę niskiego ciśnienia,
- klin wysokiego ciśnienia,
- bruzda niskiego ciśnienia,
- wał wysokiego ciśnienia,
- siodło baryczne.

Ćwiczenie 2. (rozwiązanie)

→ Wskaż występujące na mapie rodzaje układów barycznych.

→ **Układy baryczne** występujące na mapie:

- **1 – niż baryczny,**
- **2 – wyż baryczny,**
- **3 – zatoka niskiego ciśnienia,**
- **4 – klin wysokiego ciśnienia,**
- ~~bruzda niskiego ciśnienia,~~
- ~~wał wysokiego ciśnienia,~~
- **5 – siodło baryczne.**

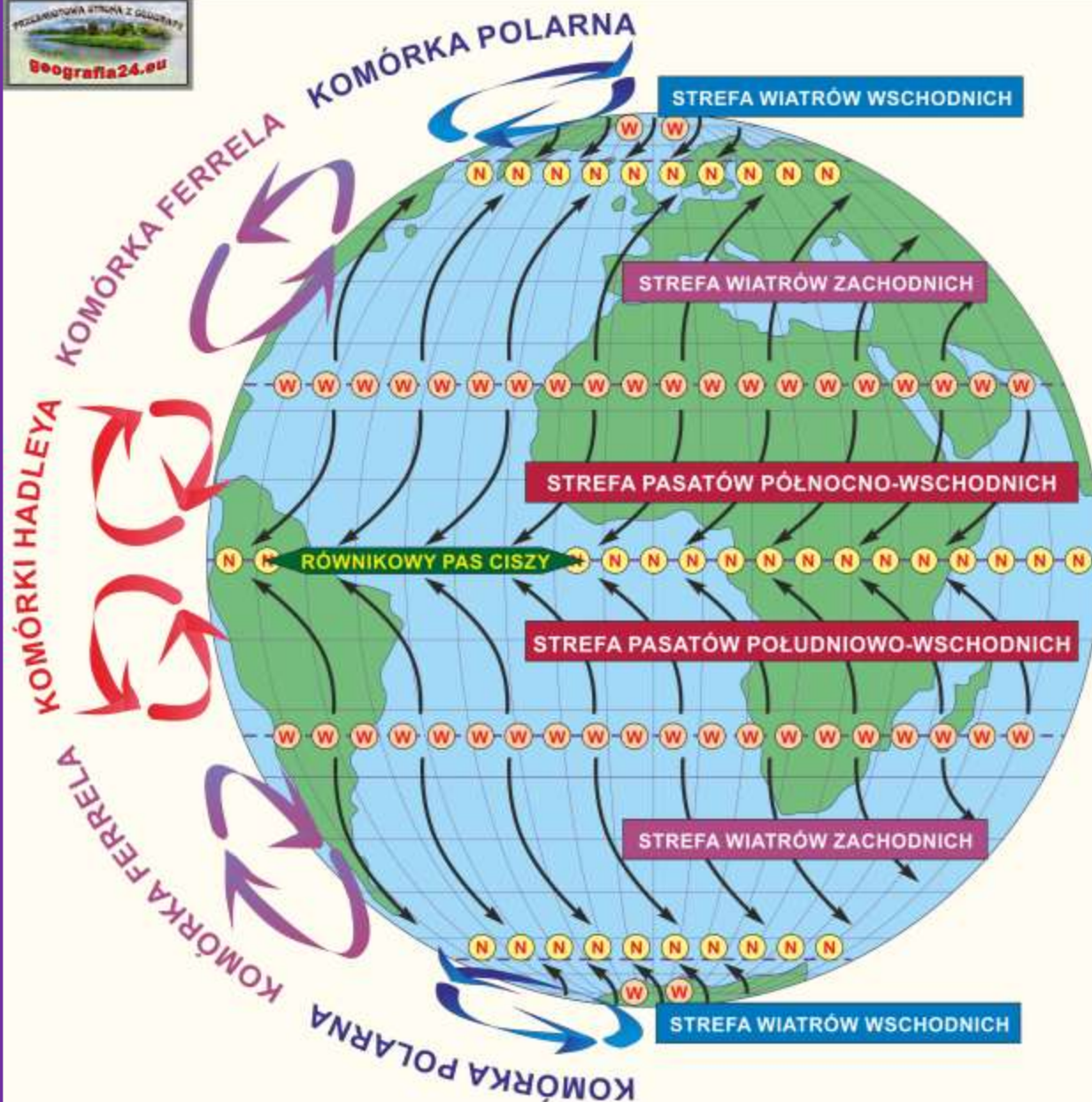

Cyrkulacja atmosferyczna

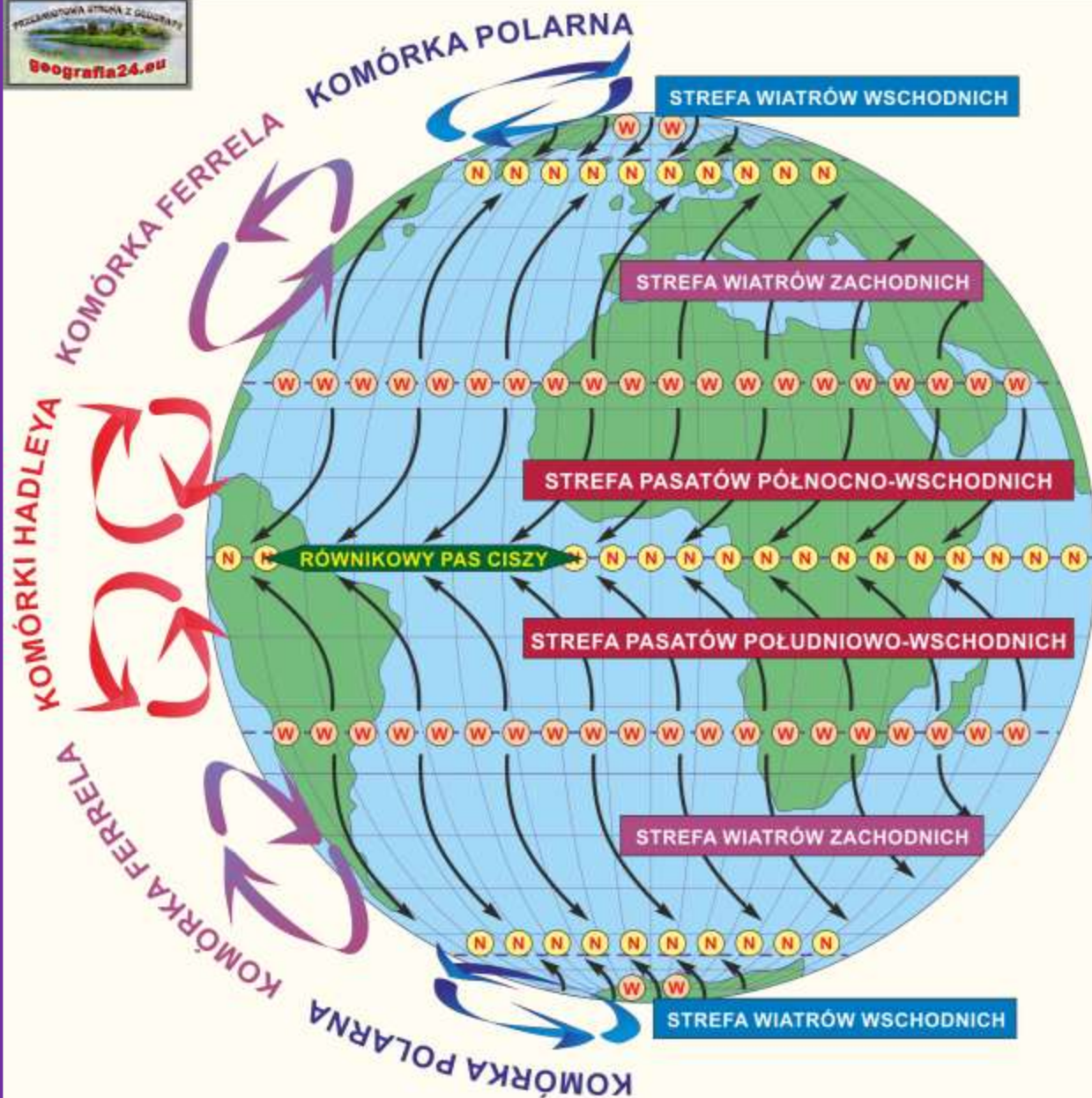
Ruch powietrza na Ziemi – globalna cyrkulacja atmosfery

- Głównym źródłem procesów zachodzących w troposferze jest **energia słoneczna**.
- Powierzchnia Ziemi jest nierównomiernie ogrzewana przez Słońce.
- Różnice temperatur wywołują z kolei zmiany w ciśnieniu atmosferycznym – tworzą się wyży i niży.
- Zróżnicowanie ciśnienia jest przyczyną powstawania wiatrów.
- **Globalny ruch powietrza**, odbywający się nad powierzchnią całej kuli ziemskiej, nazywamy **cyrkulacją atmosferyczną**, która zachodzi zarówno w pionie, jak i w poziomie.
- Przemieszczanie się mas powietrza przy powierzchni Ziemi jest zaburzone różnymi czynnikami:
  - ruchem obrotowym Ziemi,
  - rozmieszczeniem oceanów i kontynentów,
  - pionowym ukształtowaniem lądów.

Struktura komórkowa cyrkulacji atmosferycznej

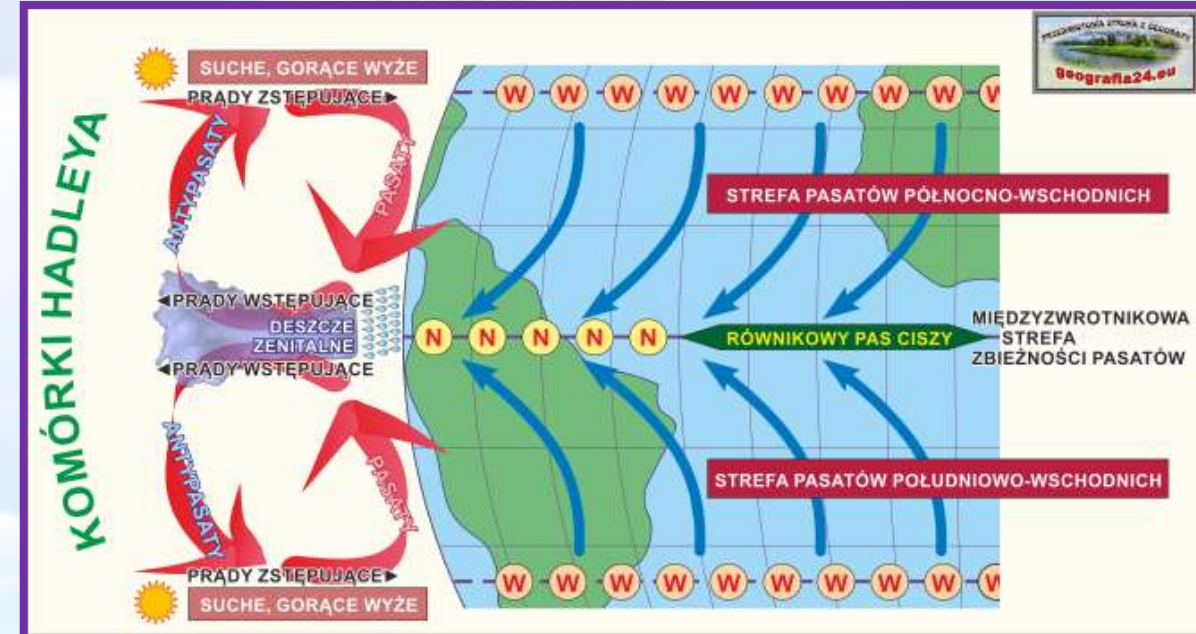

- **Globalna cyrkulacja atmosfery** ma **strukturę komórkową**.
- Na półkulach północnej i południowej występują **po trzy komórki**, w obrębie których odbywa się ruch powietrza.
- W niskich szerokościach geograficznych obu półkul występują dwie komórki cyrkulacji atmosferycznej, zwane **komórkami Hadleya**.
- Krążenie powietrza odbywa się tu między równikiem a zwrotnikami i nosi nazwę **cyrkulacji pasatowej**.
- W umiarkowanych i częściowo podzwrotnikowych szerokościach geograficznych występują dwa systemy cyrkulacji – zwane **komórkami Ferrela**.
- Powietrze krąży tu między 30° a 60° szerokości geograficznej północnej i południowej.
- Występują tu **wiatry zachodnie**.
- W wyższych szerokościach geograficznych cyrkulacja powietrza zachodzi w tzw. **komórkach okołobiegunowych (polarnych)**.
- Przeważają tu **wiatry wschodnie**, a krążenie powietrza jest bardziej skomplikowane niż w innych szerokościach geograficznych.

1. Cyrkulacja powietrza w strefie międzyzwrotnikowej – komórka Hadleya

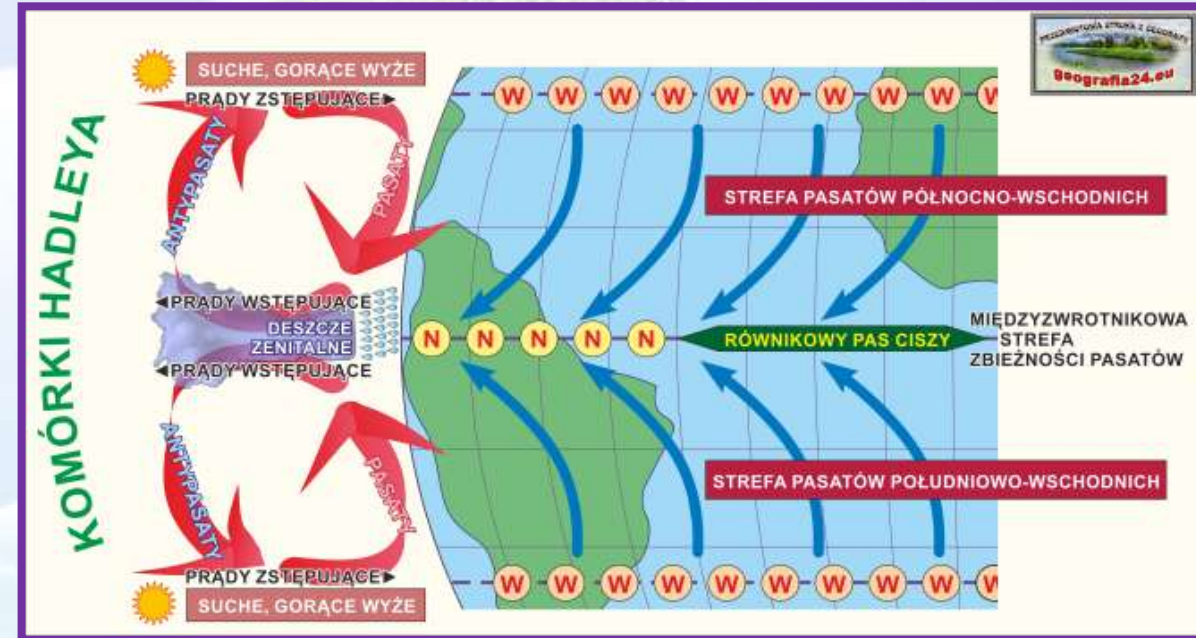
- W **strefie międzyzwrotnikowej** już od rana znaczna ilość energii dostarczanej przez promieniowanie słoneczne wpływa na silne nagrzewanie Ziemi.
- Wskutek tego nad jej powierzchnią następuje silna **konwekcja termiczna**, czyli wznoszenie się powietrza ku górze (nawet prawie do granicy troposfery).
- Powietrze przy powierzchni Ziemi **rozpręża się**.
  - Tworzy się **strefa niskiego ciśnienia**.
- Silne prądy wstępujące, sięgające wiele kilometrów wwyż, przyczyniają się do powstawania potężnych chmur deszczowych, dających codziennie obfite opady – które nazywamy **deszczem zenitalnym**.

Komórka Hadleya

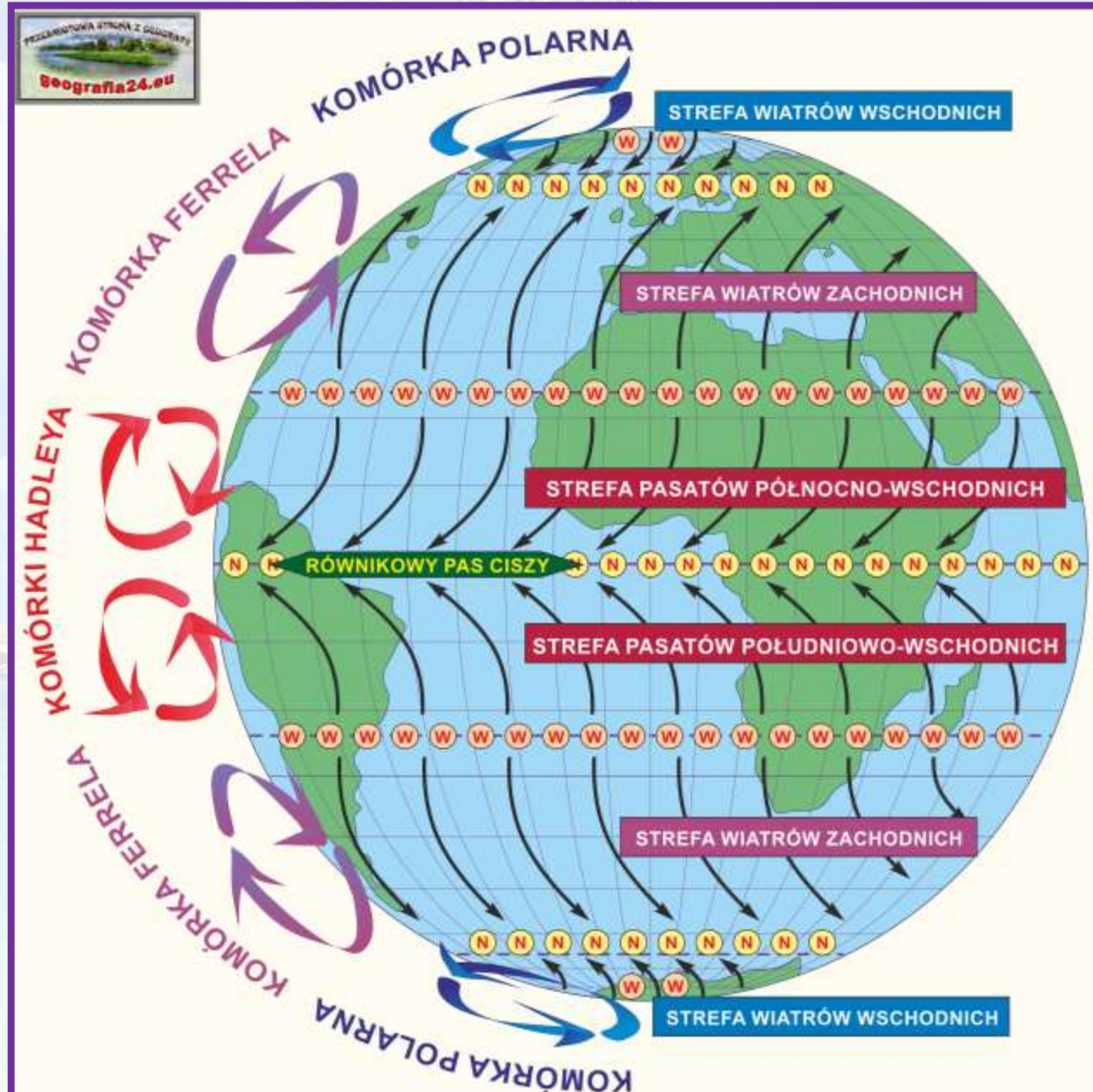
- Wznoszące się nad równikiem powietrze **rozdziela się w wyższych warstwach troposfery na dwa strumienie**, które kierują się ku wyższym szerokościom geograficznym.
- **Siła Coriolisa** powoduje, że nie przemieszczają się prosto na północ i południe, ale **ulegają odchyleniu** ku wschodowi.
- Ponadto “zawężenie przestrzeni”, po której przemieszcza się powietrze, powoduje ściskanie (stłoczenie) powietrza.
- W rezultacie w postaci **antypasatów** dociera ono najdalej do około 35° szerokości geograficznej północnej i południowej.
  - Takie prądy powietrzne w górnej troposferze są skierowane od równika ku zwrotnikom.
  - Są one chłodne i suche.
- Opadanie ku powierzchni Ziemi stłoczonego powietrza pod wpływem grawitacji w rejonach zwrotników powoduje wzrost ciśnienia.
- Nad zwrotnikami tworzy się obszar wysokiego ciśnienia atmosferycznego (są to tzw. **wyże dynamiczne**).
  - Jest ono rozładowywane przez odpływ powietrza ku równikowi i wyższym szerokościom geograficznym.

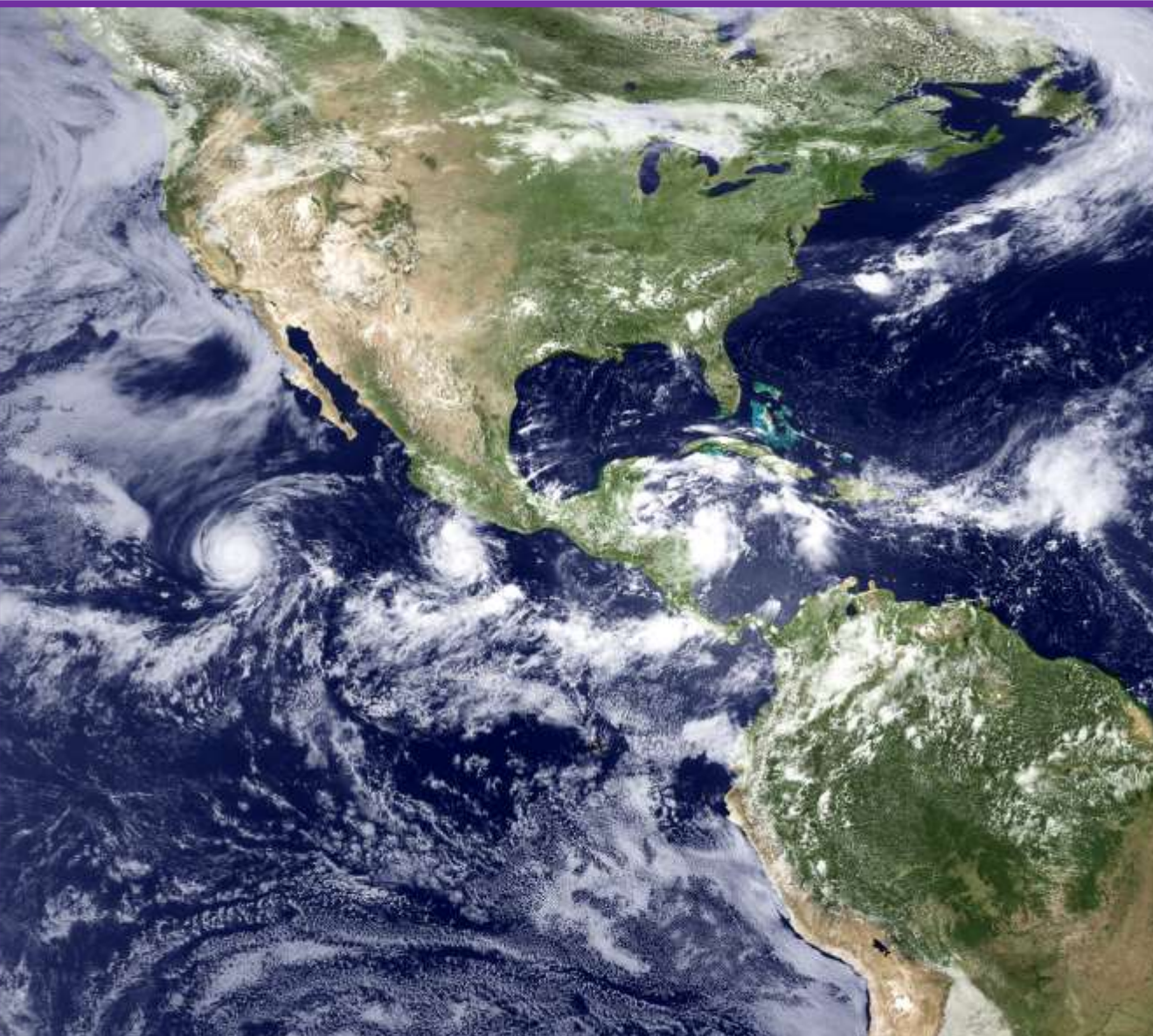
Komórka Hadleya

- Stałe wiatry, wiejące od wyźów zwrotnikowych w kierunku równika, gdzie panuje niskie ciśnienie atmosferyczne, nazywamy **pasatami**.
- Wskutek działania siły Coriolisa wiatry te są odchylane:
  - na półkuli północnej w prawo:
  - wiatry północno-wschodnie,
  - na półkuli południowej w lewo:
  - wiatry południowo-wschodnie.
- Pasaty są głównym elementem cyrkulacji powietrza w obrębie komórek Hadleya.
- Zamknięty obieg powietrza między zwrotnikami a strefą równikową nazywamy **cyrkulacją pasatową**.

Równikowa bruzda niskiego ciśnienia

Dobrze widoczna strefa konwergencji równikowej.

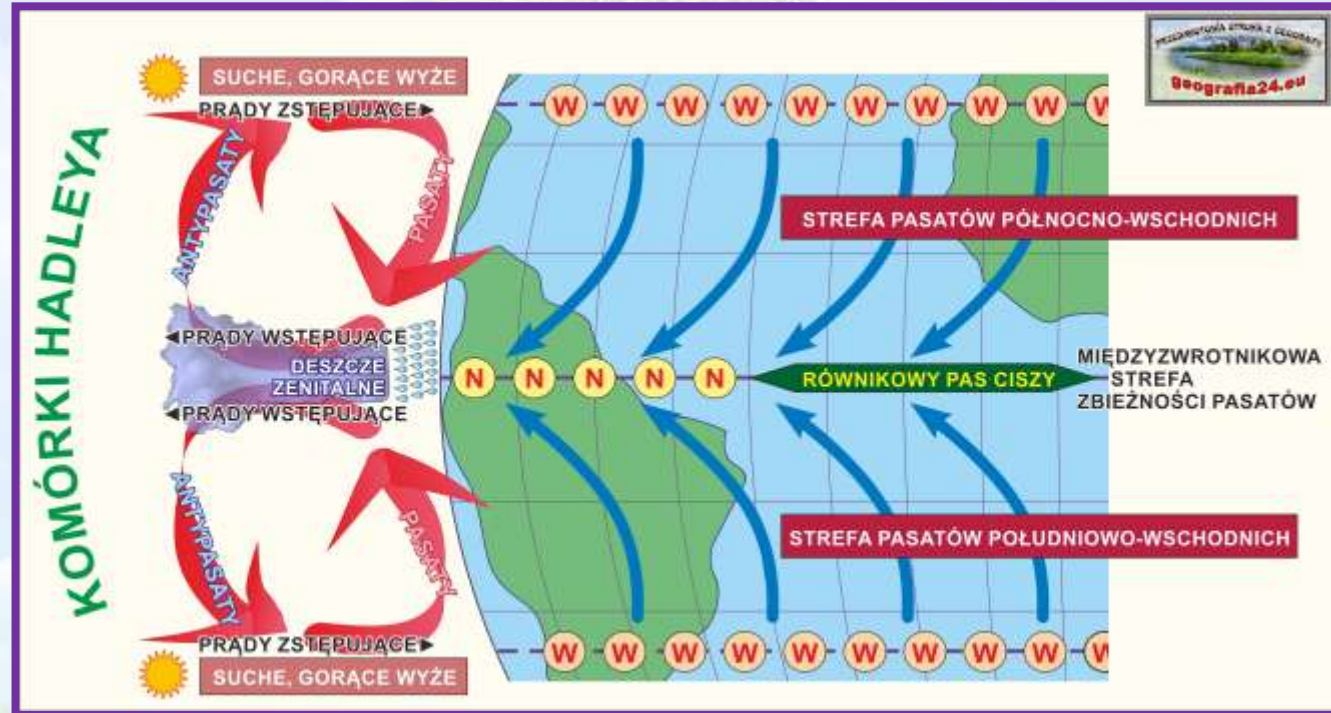
Widoczna na zdjęciu jako układ najbielszych (najwyższe wierzchołki) chmur.

- W pobliżu równika przez obszar całej Ziemi ciągnie się pas obniżonego ciśnienia atmosferycznego, zwany **równikową bruzdą niskiego ciśnienia**.
- Rozdziela on strefy pasatów na półkuli północnej i południowej.
- Wieją tu słabe wiatry, natomiast występuje intensywna **konwekcja** oraz duże **opady atmosferyczne** i towarzyszące im **burze**.
- Położenie równikowej bruzdy niskiego ciśnienia zmienia się w ciągu roku i zależy od położenia Słońca na nieboskłonie.
- Na niektórych obszarach strefy międzyzwrotnikowej nad oceanami powstają **cyklony tropikalne**.
  - Są to układy niskiego ciśnienia tworzące wiry atmosferyczne.
  - Cyklony wkraczające na obszary lądowe powodują często katastrofalne skutki:
    - ogromne zniszczenia w zabudowie,
    - straty na polach uprawnych,
    - częste powodzie.

Międzyzwrotnikowa strefa zbieżności (strefa zbieżności pasatów)

- Pasaty obu półkul są rozdzielone strefą przejściową, zwaną **międzyzwrotnikowa strefa zbieżności**,
  - w skrócie **MSZ** (inaczej także **strefa zbieżności pasatów** lub **równikowa strefa konwencji**).
- Pokrywa się ona z **międzyzwrotnikową strefą niskiego ciśnienia**.
  - Niegdyś całą tę strefę uznawano za **równikowy pas ciszy**, czyli strefę charakteryzującą się brakiem wiatrów lub słabymi wiatrami zachodnimi.
  - Dzisiaj wiadomo, że pasy ciszy utrzymują się tylko na tych obszarach MSZ, gdzie pasaty obu półkul stosunkowo wcześnie słabną i zanikają.
    - W rezultacie nie spotykają się.
    - Dzieje się tak głównie nad oceanami, gdzie MSZ jest najszersza.
  - Na pozostałych obszarach tej strefy pasaty obu półkul stykają się i mogą przechodzić jedno w drugie.

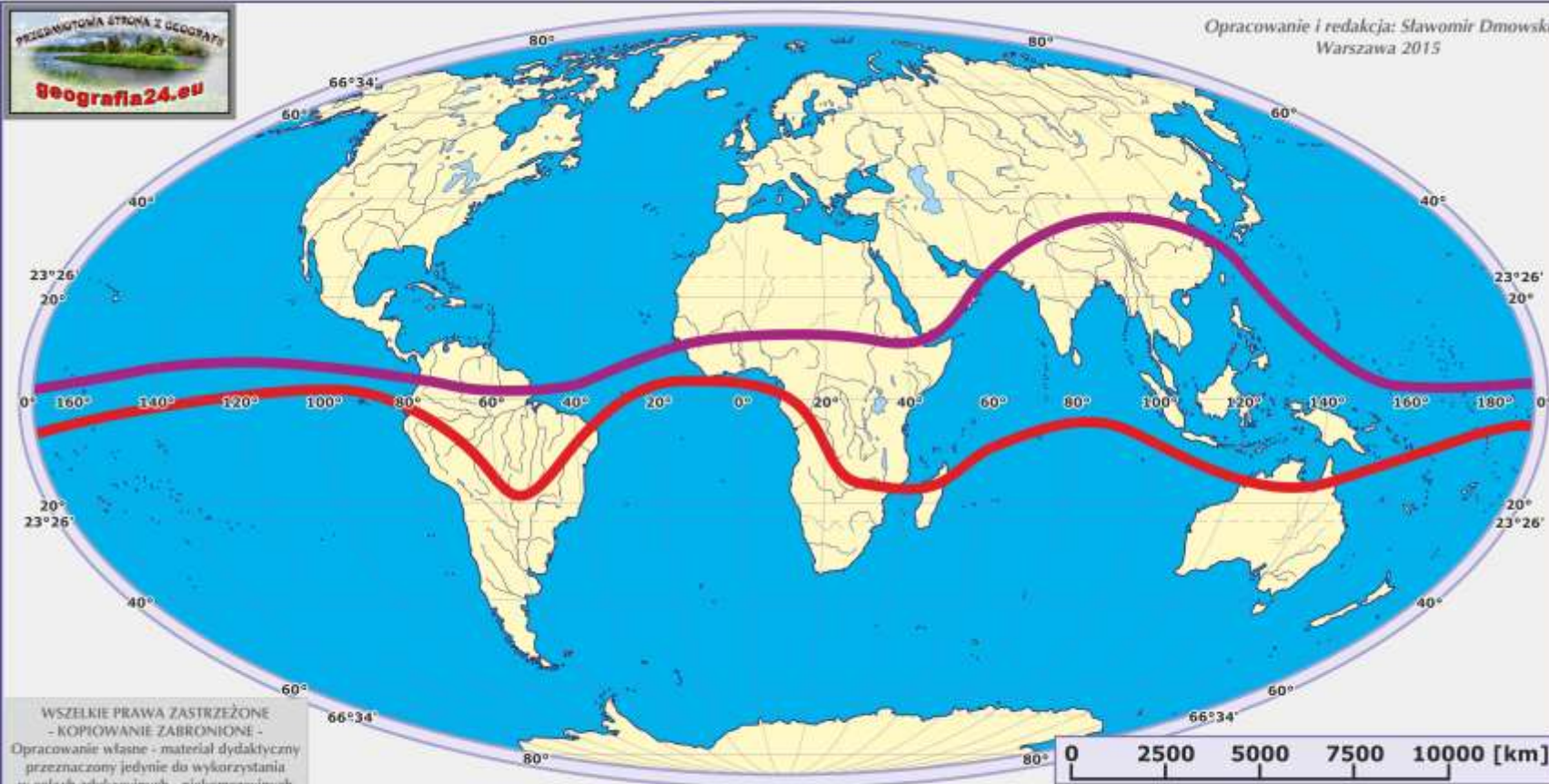
Międzyzwrotnikowa strefa zbieżności (strefa zbieżności pasatów)

- W ciągu roku MSZ przemieszcza się zgodnie ze zmianami zenitalnego położenia Słońca,
  - bardziej na półkuli wschodniej, gdzie udział lądów jest stosunkowo duży.
  - Skutkiem przemieszczania się MSZ jest występowanie w strefie okołorównikowej **pory deszczowej i suchej**.

Położenie międzyzwrotnikowej strefy zbieżności (MSZ) (strefa zbieżności pasatów)

Opracowanie i redakcja: Sławomir Dmowski
Warszawa 2015

WSZELKIE PRAWA ZASTRZEŻONE
- KOPIOWANIE ZABRONIONE -
Opracowanie własne - materiał dydaktyczny
przeznaczony jedynie do wykorzystania
w celach edukacyjnych - niekomercyjnych

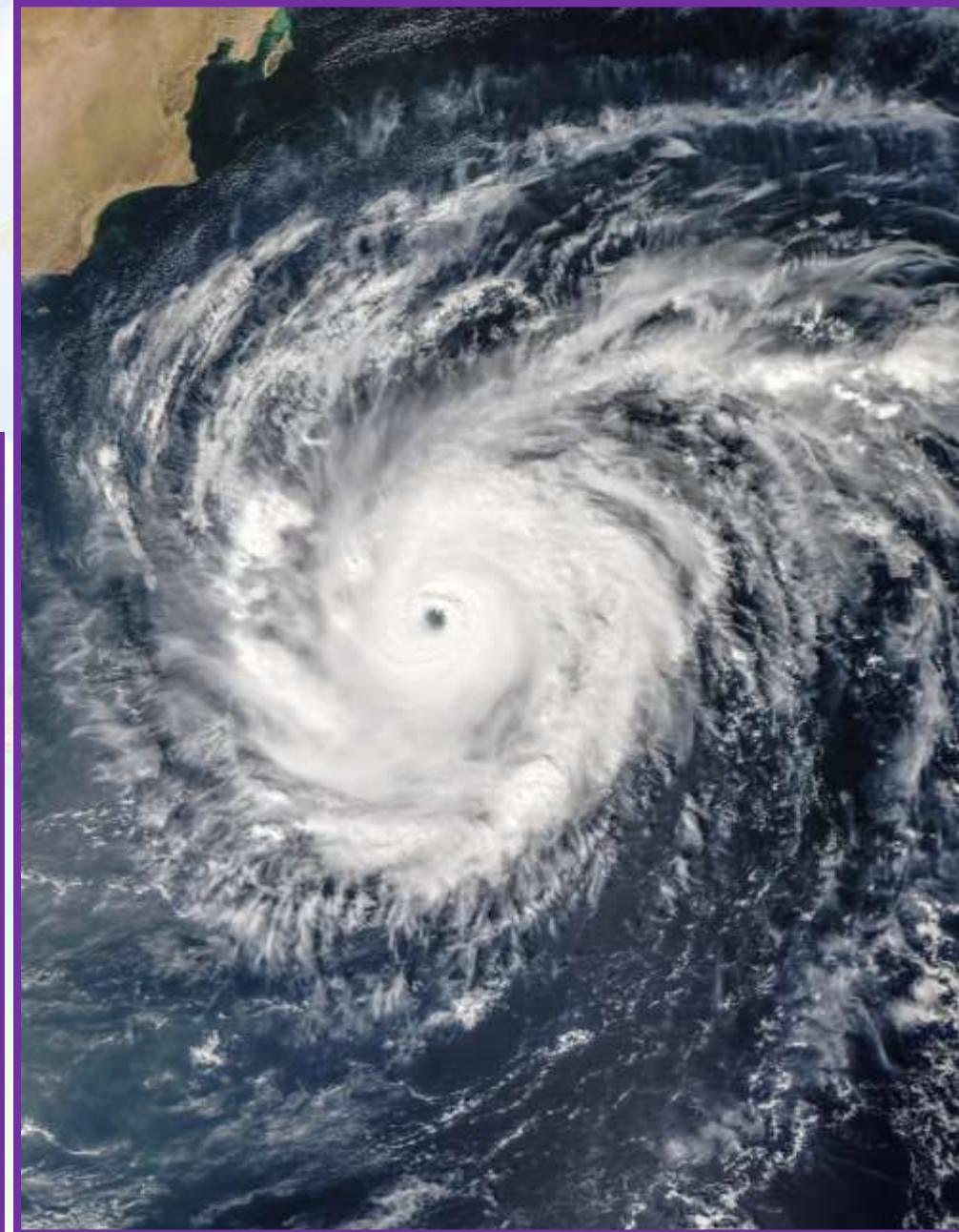
— lipiec
— styczeń

Międzyzwrotnikowa strefa zbieżności (strefa zbieżności pasatów)

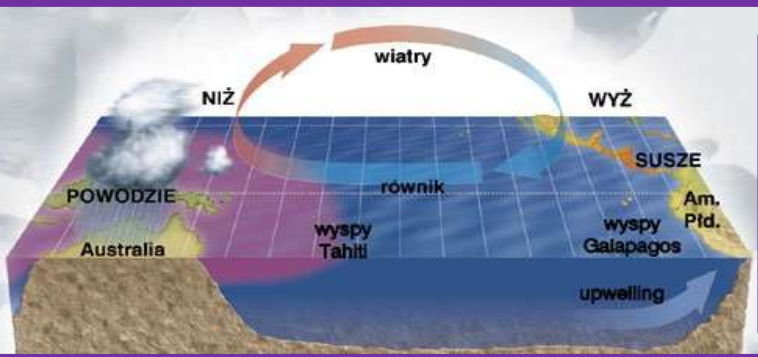
- Wraz z tym przesuwają się intensywne opady i burze, związane z typową dla niej silną konwekcją termiczną i towarzyszącym jej adiabatycznym ochładzaniem mas powietrza.
- Obszary oceaniczne w tej strefie są też miejscem powstawania potężnych zaburzeń atmosferycznych – **cyklonów tropikalnych**.
- Tworzą się one najczęściej wiosną i latem nieopodal **wybrzeży południowo-wschodniej i południowej Azji oraz Ameryki Środkowej**.

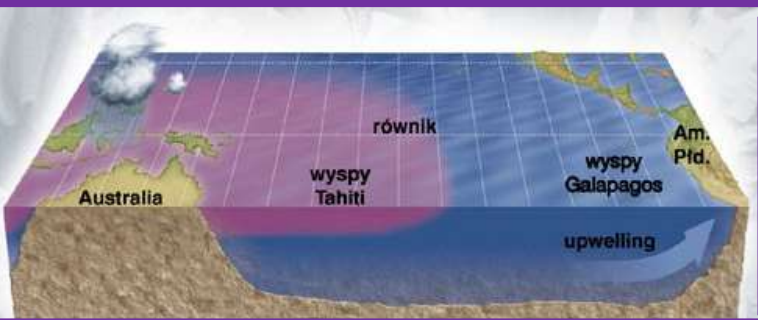
Wpływ pasatów na cyrkulację w strefie międzyzwrotnikowej – El Niño

- **Pasaty** wywierają znaczny wpływ na temperaturę i ruchy wód oceanicznych **w strefie międzyzwrotnikowej**.
- Dowodzą tego obserwacje prowadzone od prawie 80 lat na Pacyfiku.

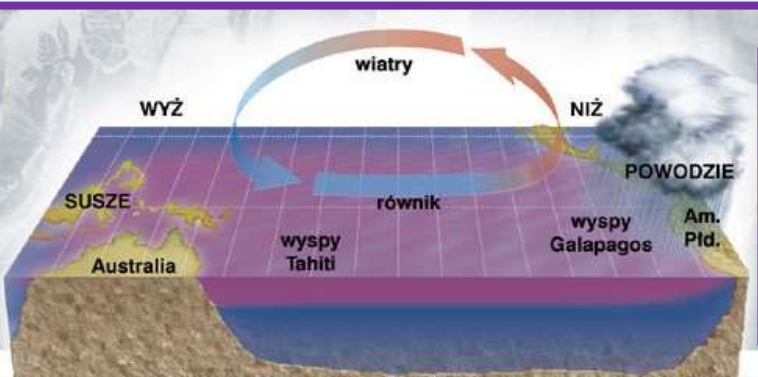
Faza zimna – La Niña

Podczas fazy La Niña (hiszp. dziewczynka) pasaty wieją silniej niż zwykle. Większa ilość wilgoci dociera nad zachodni Pacyfik, powodując powódzie. Jednocześnie na wschodzie brakuje opadów deszczu.

Faza normalna

Faza normalna to stan oceanu pośredni między La Niña i El Niño. Nie występują ekstremalne opady i susze. Zjawisko upwellingu zasila wody powierzchniowe u wybrzeży Ameryk w życiodajne substancje odżywcze.

Faza ciepła – El Niño

Podczas El Niño (hiszp. dzieciątko Jezus, chłopiec) wiatry spychają wilgotne powietrze na wschód, odbierając życiodajne opady południowo-wschodniej Azji i Australii. Ustaje także zjawisko upwellingu.

Susza w Filipinach (osłabienie monsunu letniego)

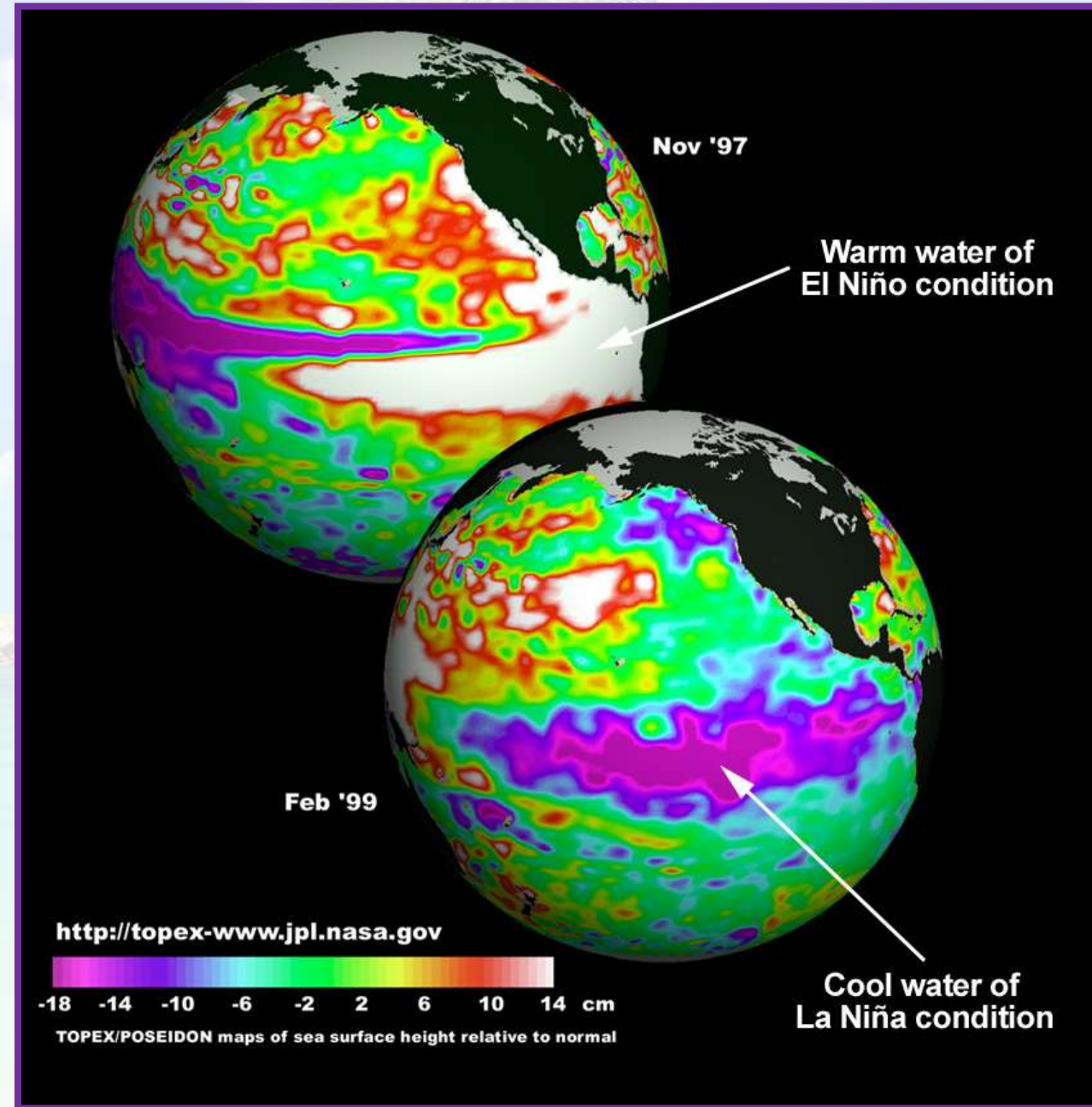
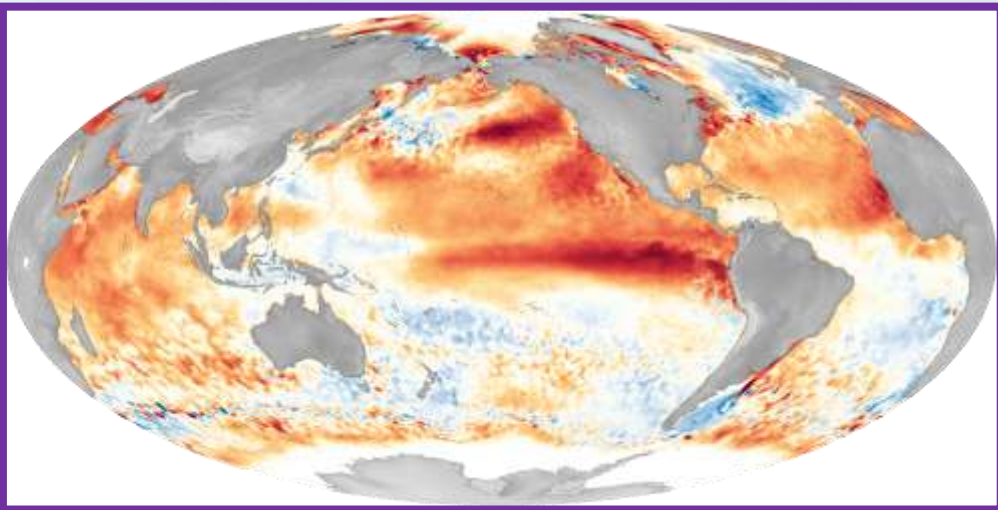

Rozkwit życia na Pustyni Atakama

Przyczyny El Niño

- Do niedawna nie znano przyczyny nieregularnego ocieplania się wód powierzchniowych we wschodniej części Oceanu Spokojnego, wpływającego nie tylko na perturbacje klimatyczne, ale również na zmniejszenie produktywności biologicznej jego akwenów u wybrzeży Peru i Chile.
- Dzisiaj już wiadomo, że **El Niño** jest odpowiedzią oceanu na zmiany cyrkulacji atmosfery nad Pacyfikiem w szerokościach okołorównikowych, czyli na zaburzenia **oscylacji południowej**.
- Jego przyczynę klimatolodzy zatem znają.
  - Nadal jednak nie wiedzą co wpływa na okresowe osłabienie pasatów.

Skutki El Niño

- **Skutkiem zjawiska El-Niño** jest **występowanie anomalii klimatycznych** na całym świecie:
  - na zachodnich, zwykle suchych wybrzeżach Ameryki Południowej, występują znaczne opady atmosferyczne i w konsekwencji tego powodzie i ruchy masowe (spływy błotne),
  - w Australii i Azji Południowo-Wschodniej zamiast znacznych letnich opadów związanych z monsunem letnim, występują niewielkie opady i w konsekwencji dotkliwe susze.

Susza w Indiach

Powódź w Boliwii

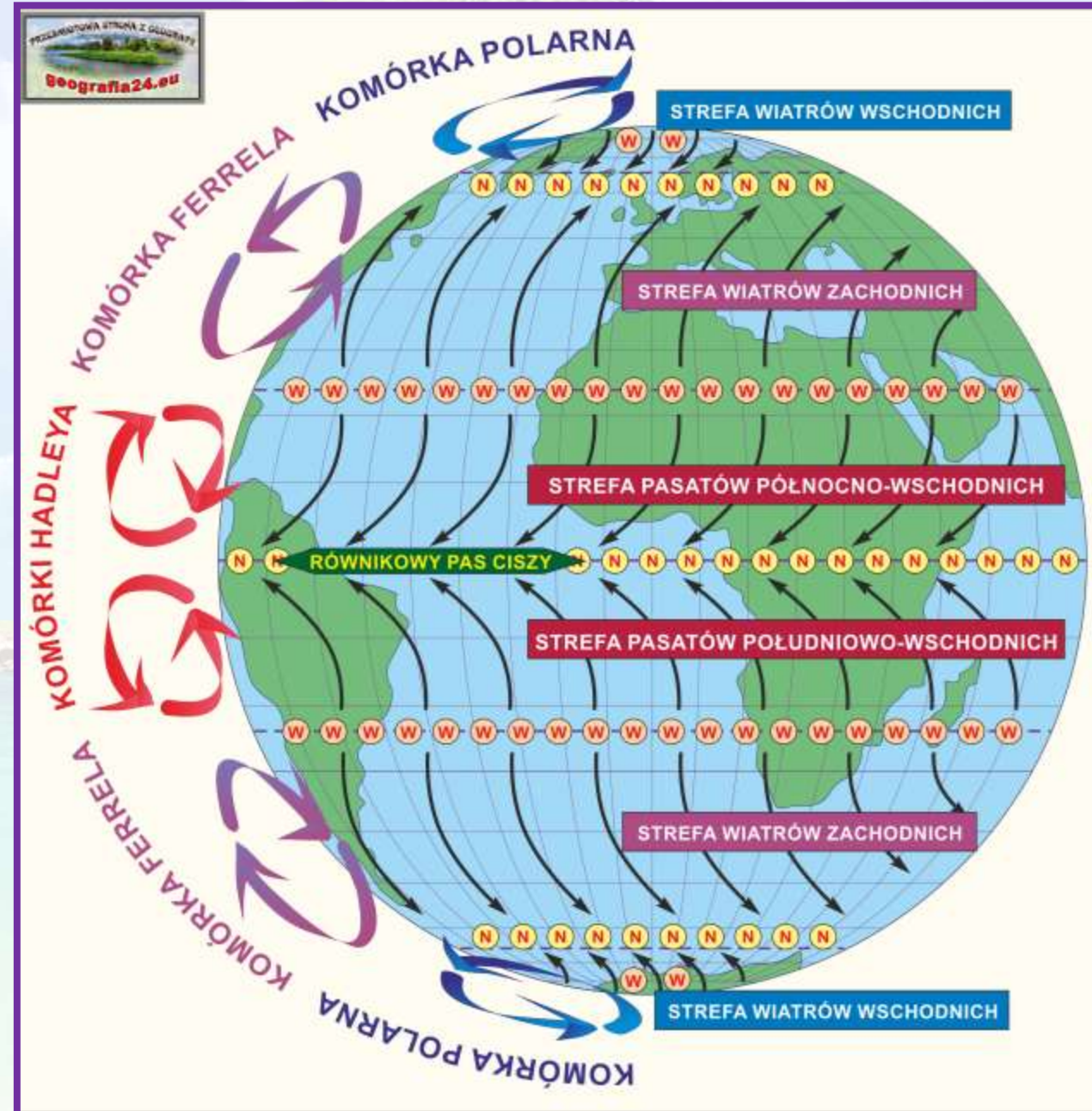
Burza piaskowa w Australii

Cyrkulacja powietrza w umiarkowanych szerokościach – komórka Ferrela

- Krążenie powietrza w umiarkowanych szerokościach geograficznych (**komórka Ferrela**) jest bardziej skomplikowane niż w strefie międzyzwrotnikowej.
- Dominują tu **ośrodki niskiego ciśnienia**.
  - W tworzącej się tu tzw. **strefie wędrownych niżów** następuje przemieszczanie się ośrodków niżowych na półkuli północnej **z zachodu na wschód**.
- W rejon strefy umiarkowanej napływa powietrze zarówno ze strefy wyżów podzwrotnikowych, jak i wyżów okołobiegunowych.

Cyrkulacja powietrza w umiarkowanych szerokościach – komórka Ferrela

→ Z okolic podzwrotnikowych do umiarkowanych docierają ciepłe masy powietrza niosące wiatry:

→ **południowo-zachodnie** na półkuli północnej,

→ **północno-zachodnie** na półkuli południowej.

→ Kierunki i prędkość tych wiatrów często zmieniają się ze względu na zaburzenia ciśnienia atmosferycznego, wywołane mieszaniem się ciepłych i zimnych mas powietrza.

→ Szczególnie jest to zauważalne na półkuli północnej, gdzie sąsiadują ze sobą duże obszary lądowe i morskie.

→ Tworzą się tam sąsiadujące ze sobą wyży i niży, przemieszczające się zwykle na wschód.

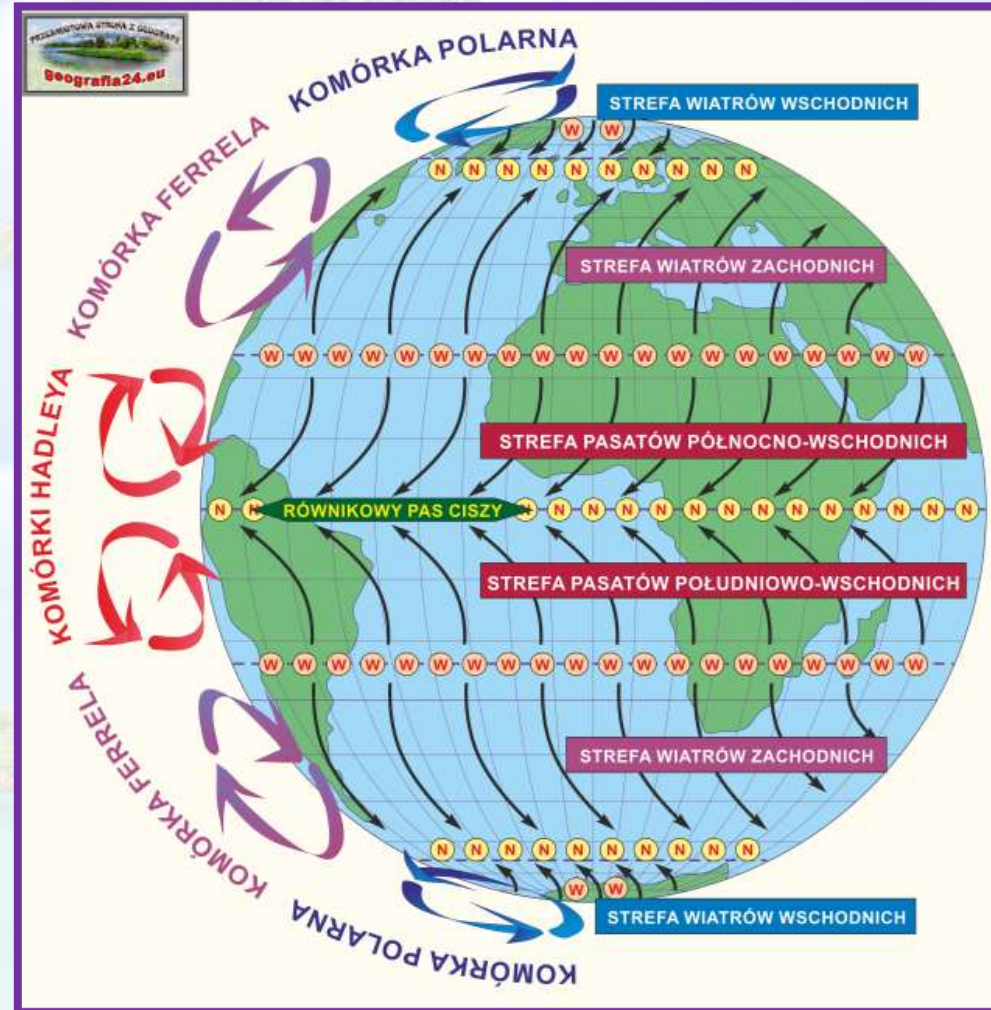
→ Na półkuli południowej. wyraźnie przeważa powietrze oceaniczne.

→ Wobec tego ośrodki niskiego ciśnienia są tam bardziej trwałe i silniejsze niż na półkuli północnej.

→ Między 40° a 60° szerokości geograficznej południowej występują silne wiatry które wywołują potężne sztormy (zimą).

→ W obszarach leżących w pobliżu 60° szerokości geograficznej spotykają się masy ciepłego powietrza, niesione **wiatrami zachodnimi** (więcej od zwrotników) i powietrza zimnego, niesionego **wiatrami wschodnimi** (więcej od biegunów).

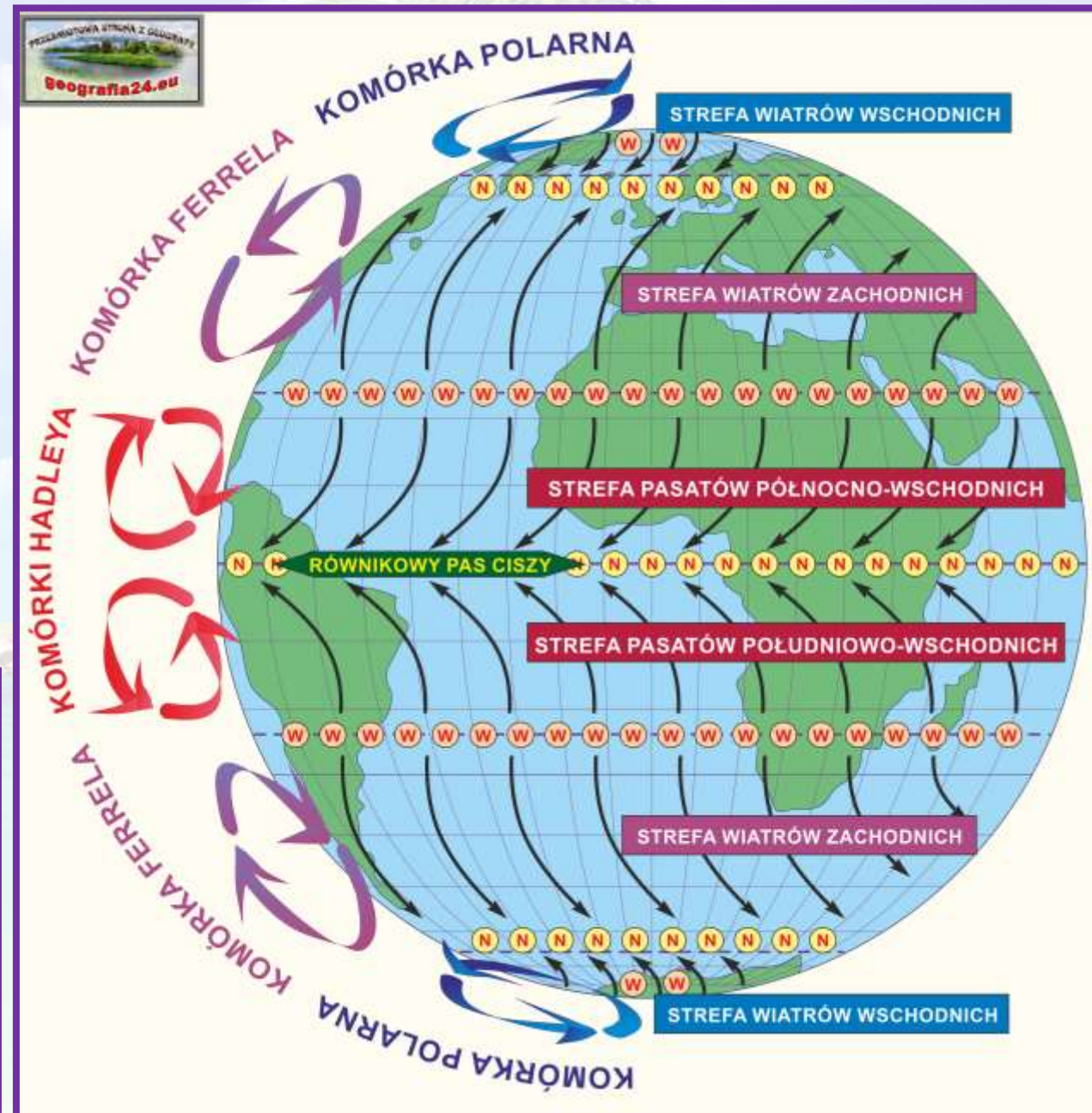
→ Strefę rozdzielającą dwie masy powietrza o różnych cechach nazywamy **frontem atmosferycznym**.

Cyrkulacja powietrza w strefach okołobiegunowych (komórka polarna, okołobiegunowa)

- Na terenach leżących w pobliżu biegunów (**komórka okołobiegunowa** lub **polarna**) wskutek osiadania mroźnego powietrza powstają **stałe wyży baryczne**.
- Powstają wiatry które przenoszą zimne powietrze ku średnim szerokościom geograficznym.
- Pod wpływem siły Coriolisa, która działa najsilniej w rejonie biegunów, wieją **wiatry wschodnie**.
- Ich zasięg powierzchniowy jest ograniczony, a masy zimnego powietrza znad obszarów okołobiegunowych rzadko docierają do strefy umiarkowanych szerokości geograficznych.
- Krążenie powietrza nad Antarktydą jest bardziej stabilne niż nad Arktyką.

Cyrkulacja monsunowa

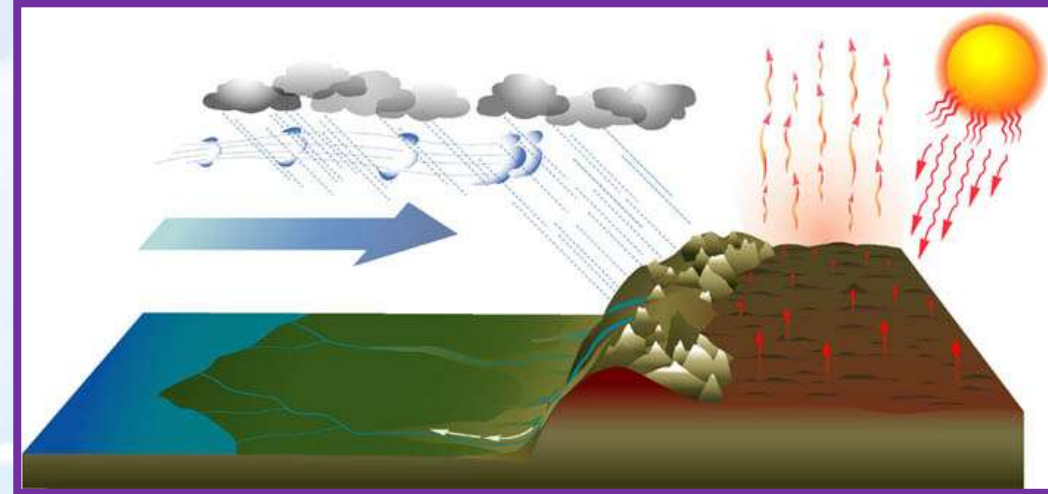
- **Cyrkulacja monsunowa** zaznacza się najwyraźniej w strefie międzyzwrotnikowej.
- Typowym obszarem monsunowym jest **Azja Południowa i Azja Południowo-Wschodnia**.
- Monsuny występują także:
  - w **północnej Australii**,
  - **wschodniej Afryce**,
  - w **Ameryce Środkowej**.
- Cyrkulacja monsunowa jest efektem kontrastów termicznych, występujących między dużymi obszarami oceanicznymi i lądowymi.
- Wskutek tego nad kontynentem i oceanem tworzą się w określonych porach roku stałe układy baryczne.

Monsun letni (morski)

- W lecie kontynent azjatycki silnie się nagrzewa.
  - Od niego zaś nagrzewa się powietrze, które unosi się do góry nad lądem tworzy się niż (nad lądem przebiega **międzyzwrotnikowa strefa zbieżności pasatów**).
  - Nad oceanem powietrze jest chłodniejsze i wilgotniejsze niż nad lądem – tworzy się tam wyż – ruch mas powietrza odbywa się więc z oceanu nad ląd.
  - Mówimy wtedy, że wieje **monsun letni (morski)**.

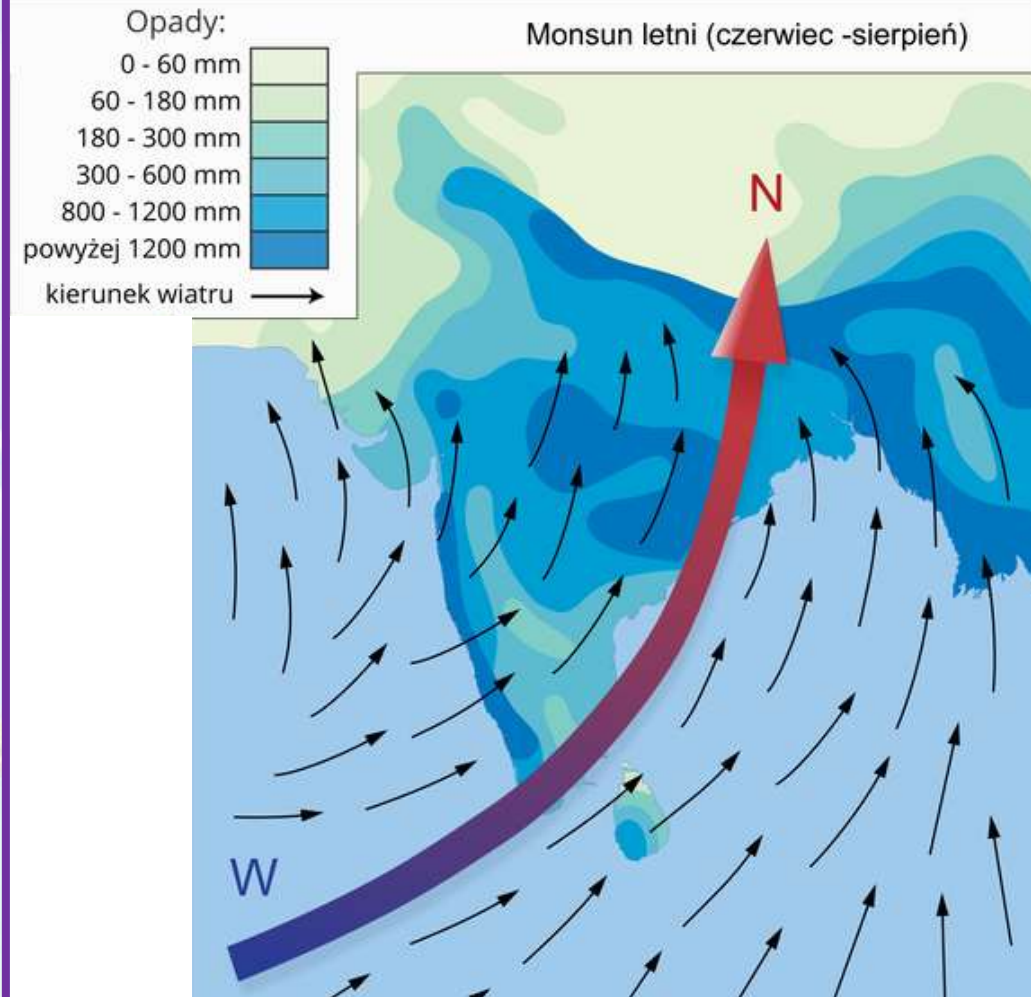
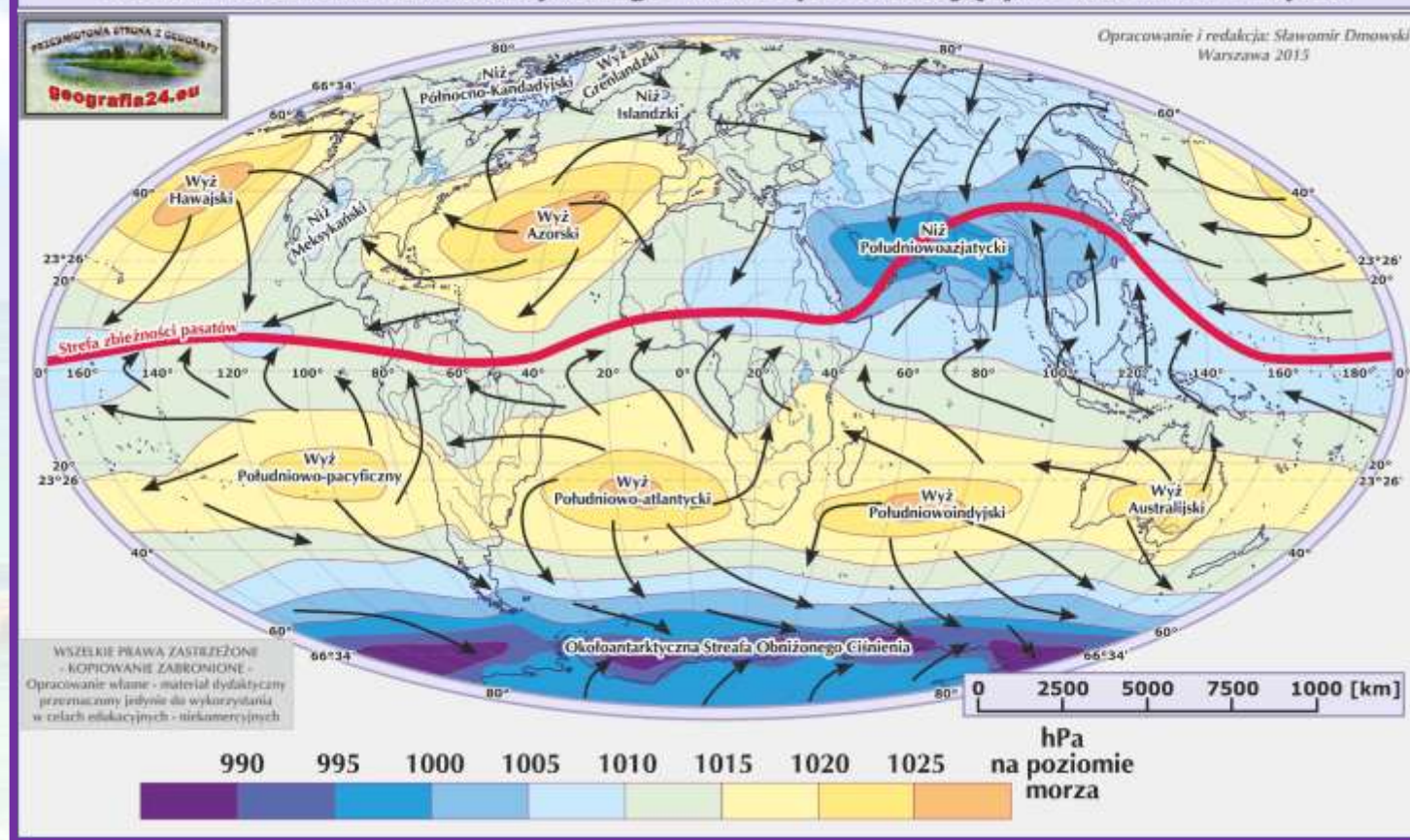

Monsun letni (morski)

- Monsun letni przynosi nad ląd ciepłe i wilgotne powietrze oraz powoduje duże zachmurzenie i opady atmosferyczne.
  - Szczególnie obfite opady notuje się na południowych stokach Himalajów – przeciętnie około 11 000 mm/rok.
  - W górnej troposferze w lecie układ ciśnienia jest odwrotny:
    - występuje przepływ powietrza skierowany ku oceanowi.

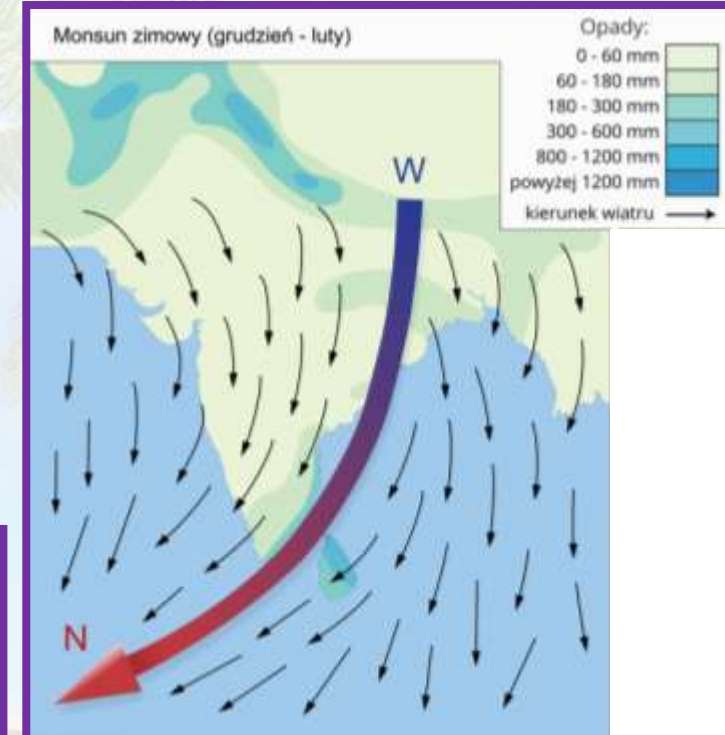
Rozkład ciśnienia atmosferycznego wraz z przeważającymi wiatrami w lipcu

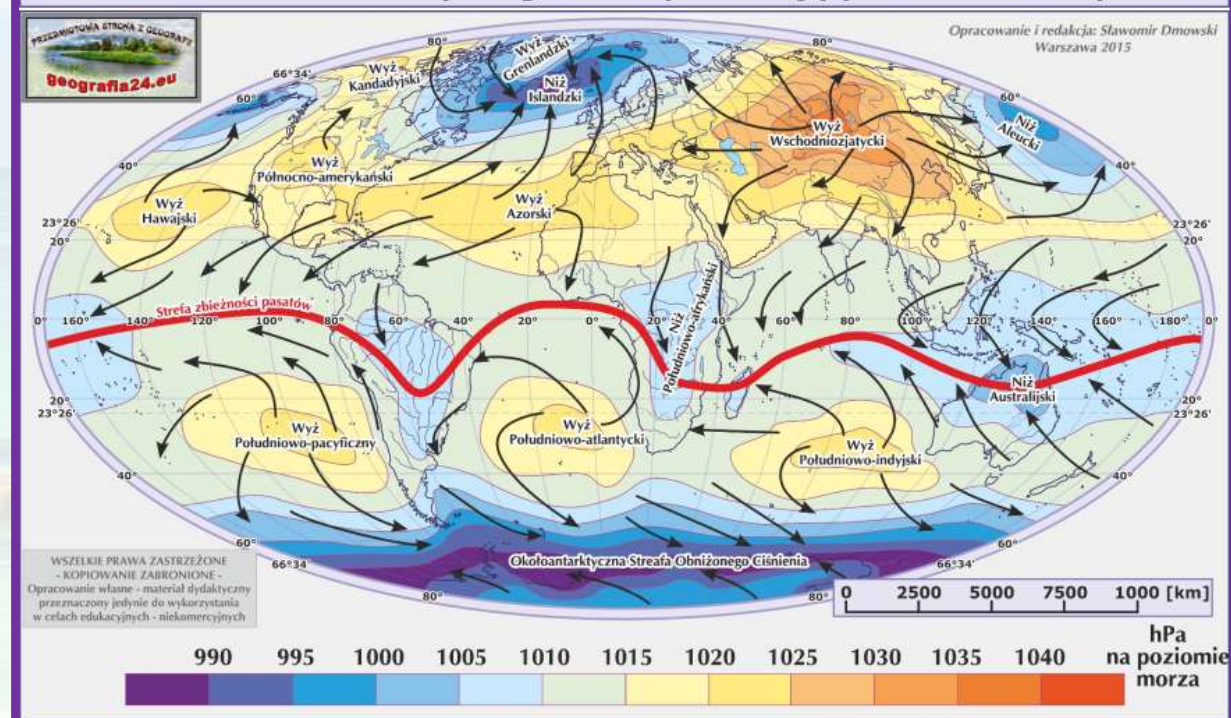

Monsun zimowy (lądowy)

- W zimie ląd ochładza się bardzo szybko i tworzy się tam ośrodek wyżowy.
- Wody Oceanu Indyjskiego działają ocieplająco na zalegające tam powietrze.
  - Unosi się ono do góry, zaś w tym miejscu tworzy się niż baryczny.
- W konsekwencji monsuny w zimie wieją znad Azji ku Oceanowi Indyjskiemu.
- Są to wiatry chłodne i suche – nazywamy je **monsunem zimowym (lądowym)**.
- Kształtuje on pogodę słoneczną, suchą i chłodną.
- W górnej troposferze układ ciśnienia jest odwrotny – powietrze przemieszcza się w kierunku lądu.

Rozkład ciśnienia atmosferycznego wraz z przeważającymi wiatrami w styczniu

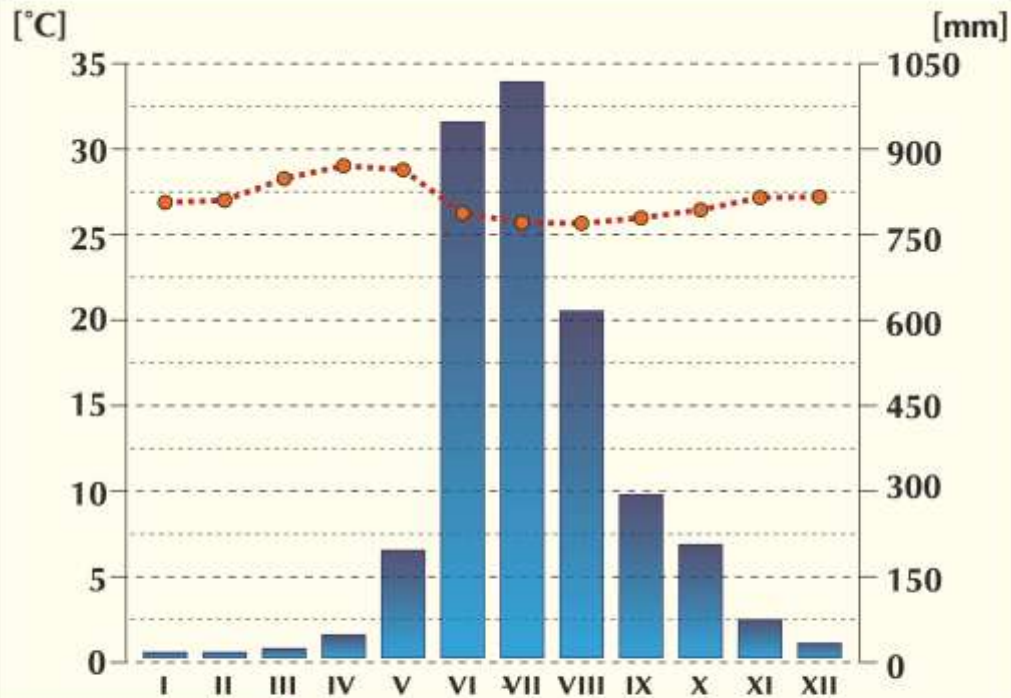

Monsuny – wpływ na klimat Azji Południowo-wschodniej (opady atmosferyczne)

→ Monsuny największy wpływ wykazują na zróżnicowanie rocznych sum opadów atmosferycznych – w półroczu letnim występują bardzo duże opady, zaś w półroczu zimowym są one stosunkowo niewielkie.

Mangalore – Indie ($12^{\circ}52'N$; $74^{\circ}53'E$)

temperatura
opady

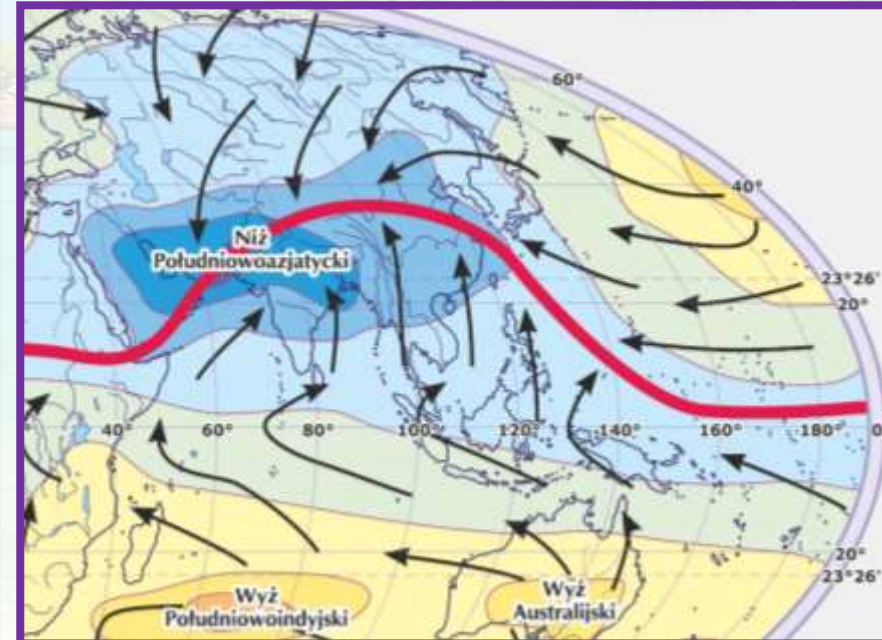
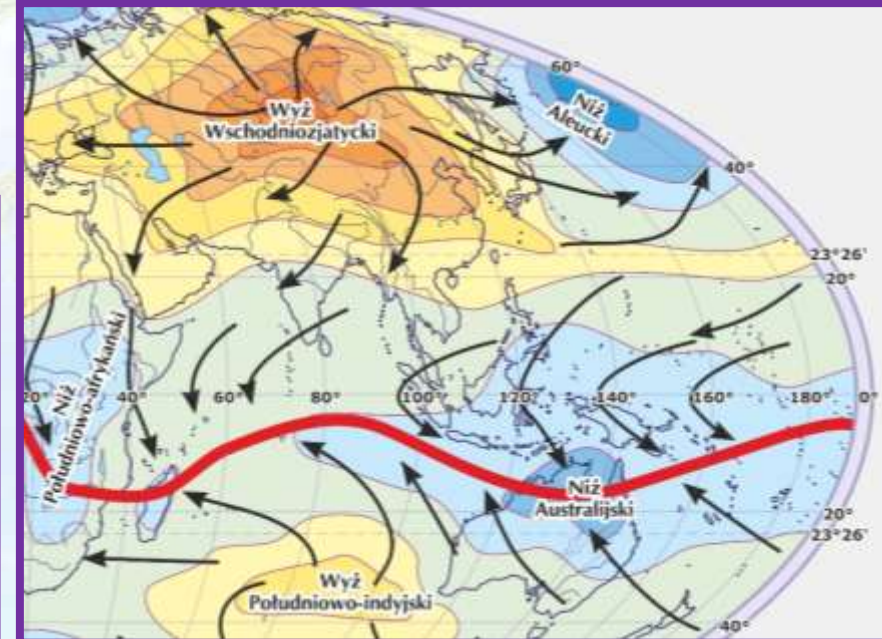
Średnia roczna temperatura powietrza: $27,1^{\circ}C$

Średnia roczna amplituda temperatur: $3,6^{\circ}C$

Suma roczna opadów: 3409,2 mm

Suma opadów w półroczu letnim: 3115,9 mm

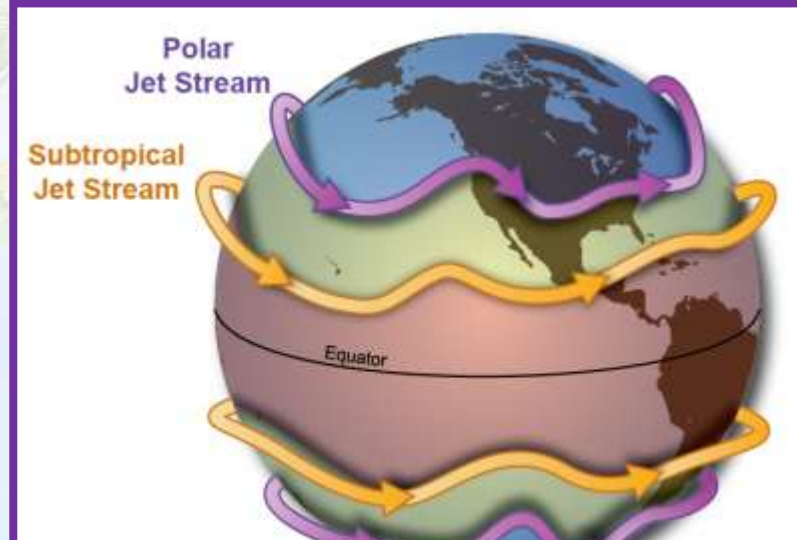
Suma opadów w półroczu zimowym: 293,3 mm

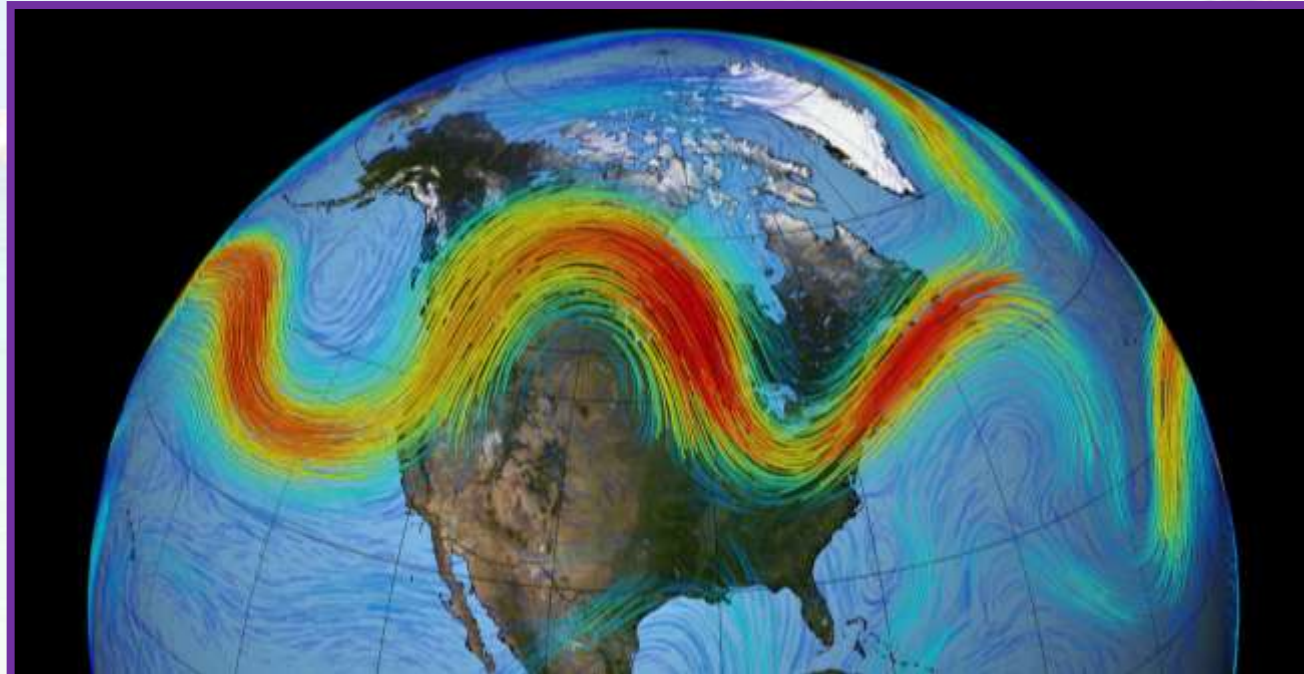

Prądy strumieniowe

- Specyficznymi zjawiskami atmosferycznymi, występującymi głównie **w górnej troposferze i dolnej stratosferze** prawie nad całym obszarem kuli ziemskiej, są **prądy strumieniowe**.
- Powstają one najczęściej między **35° a 70° szerokości geograficznej północnej i południowej**.
- Są to intensywne prawie poziome strumienie powietrza, występujące w strefach o szerokości kilkuset kilometrów, grubości około 2 kilometrów i długości nawet do kilku tysięcy kilometrów.
- Przyczyną powstawania tego zjawiska są ogromne różnice temperatury i ciśnienia.
- Prądy te przemieszczają się **z zachodu na wschód**.
- Średnia prędkość: **110 km/h** (lato) – **180 km/h** (zima).
- Lokalnie prędkość może wzrastać do **370 km/h**.
- Prądy strumieniowe przypominają “wielkie rzeki” poruszające się w przestrzeni, w której występują wiatry o znacznie mniejszych prędkościach.

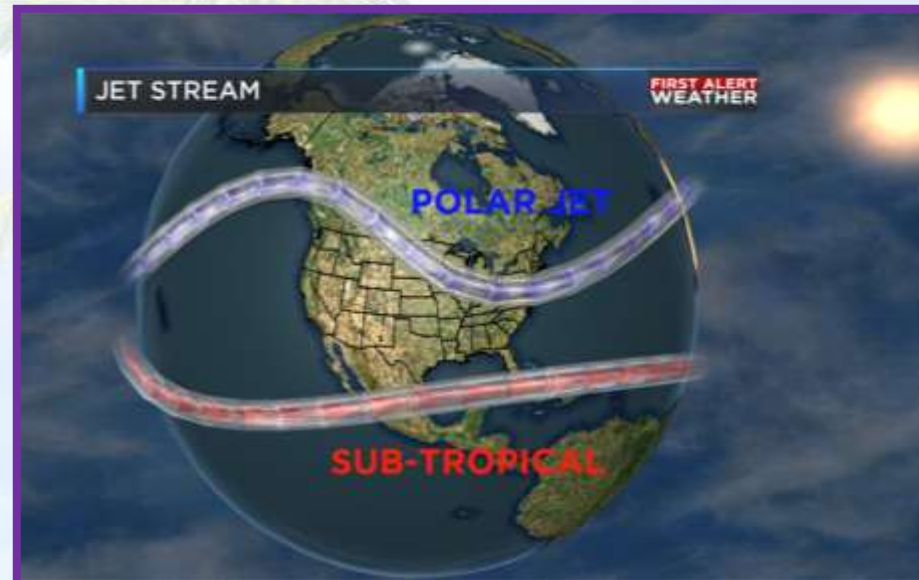
Prądy strumieniowe (Jet Stream) nad Ziemią

Prądy strumieniowe i ich znaczenie

- Lokalizacja prądów strumieniowych ma zasadnicze znaczenie dla linii lotniczych.
- Wykorzystanie takiego prądu przy locie na wschód skraca jego czas.
  - Natrafienie na niego przy locie na zachód wydłuża czas i powoduje zwiększone zużycie paliwa.
- Dla przykładu czas przelotu z zachodniego na wschodnie wybrzeże Stanów Zjednoczonych może być skrócony o 30 minut, jeżeli samolot wykorzysta prąd strumieniowy.

Wiatry lokalne

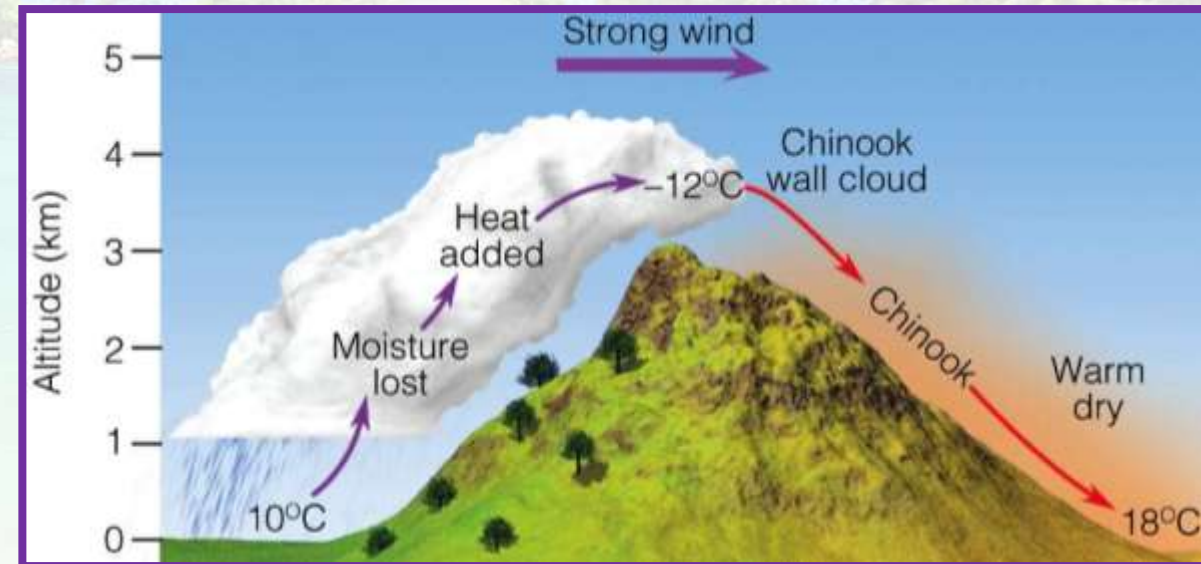
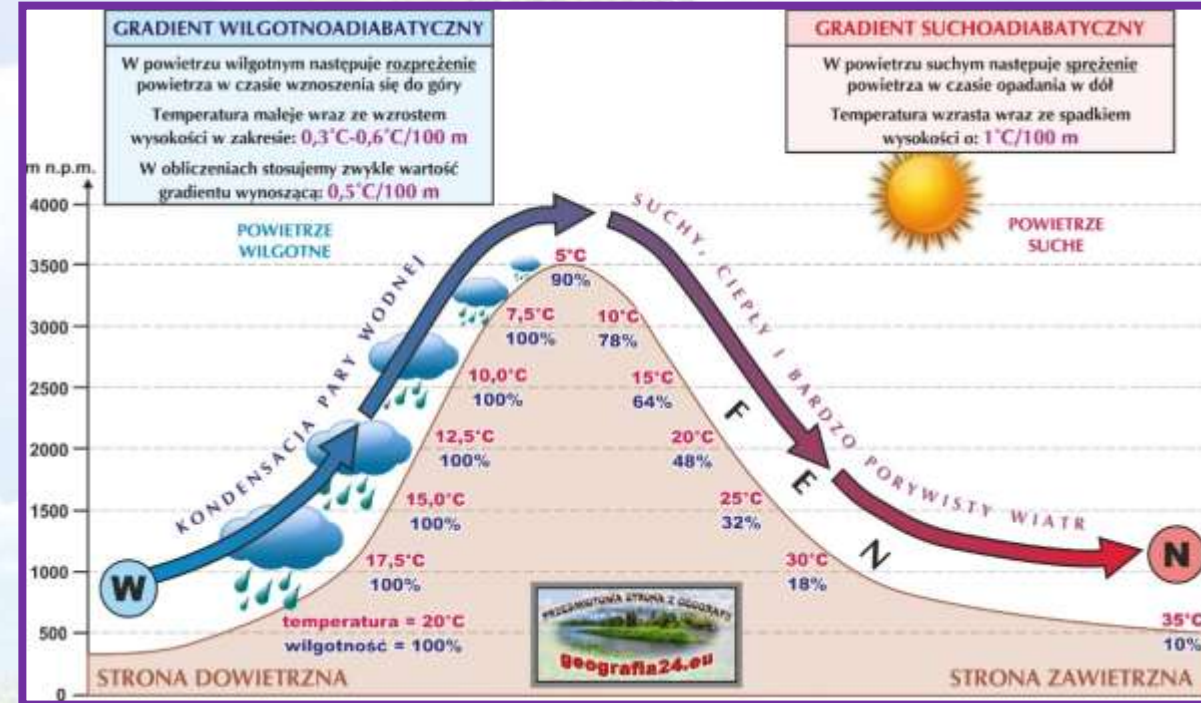
- **Wiatry lokalne** dzieli się na dwa rodzaje:
  - wiatry, które są prądami ogólnej cyrkulacji atmosfery **zmodyfikowanymi przez czynniki lokalne**, np. charakter podłoża lub orografię terenu:
    - np. wiatry związane z cyklonami tropikalnymi, fen, bora, mistral, sirocco, samum i etezje;
    - niekiedy są one nazywane wiatrami regionalnymi;
  - wiatry niezależne od ogólnej cyrkulacji atmosfery, nakładające się na nią (niekiedy są tak silne, że mogą ją nawet stłumić),
    - związane z lokalnymi układami barycznymi ukształtowanymi nad różnymi typami podłoża oraz w górach:
      - np. **bryzy, wiatry górskie i dolinne.**

Fen

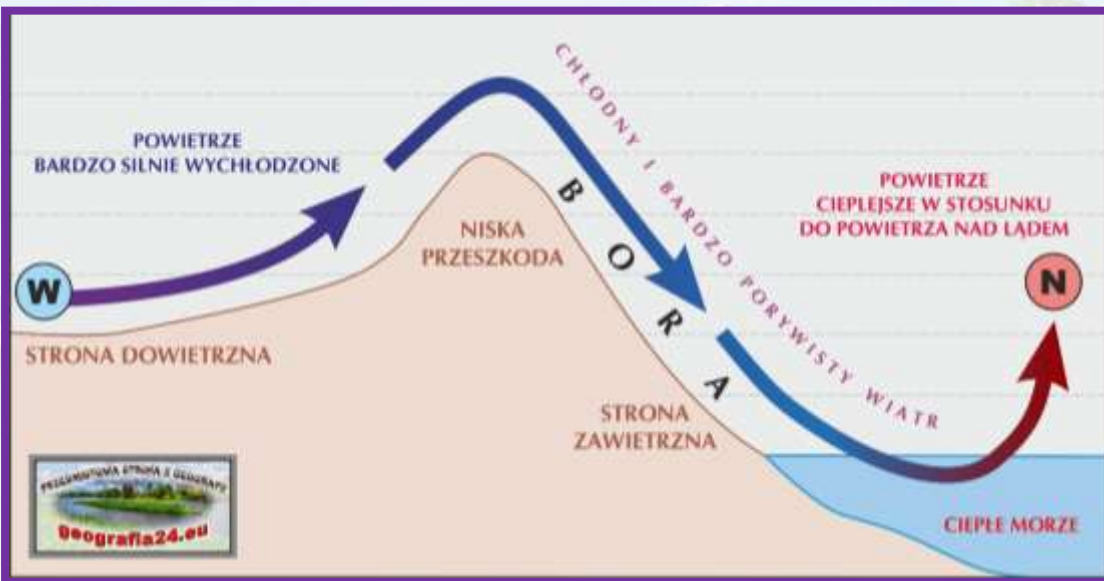
- **Fen** – jest suchym, ciepłym i porywistym wiatrem, wiejącym ze szczytów górskich w kierunku dolin.
- Występuje najczęściej na przełomie zimy i wiosny, powodując gwałtowne ocieplenia i przyspieszone topnienie śniegu i lodu oraz gwałtowne wezbrania wody w górskich potokach i rzekach.
- Powstaje, kiedy na drodze powietrza przemieszczającego się od obszaru wysokiego do obszaru niskiego ciśnienia stoi bariera górską.
- Przekraczając barierę górską wilgotne masy powietrza zmieniają swoje pierwotne cechy (w wyniku intensywnej kondensacji i opadów), stając się powietrzem suchym i ciepłym, opadającym w dół stoku.
- Występują one w wielu pasmach górskich, gdzie nadano im lokalne nazwy:
  - **fen** w Alpach,
  - **halny** w Tatrach,
  - **chinook** w Górach Skalistych,
  - **zonda** w Andach.

Bora

- **Bora** – chłodny, silny i porywisty wiatr wiejący w zimie z gór ku ciepłemu morzu, na wybrzeżach Adriatyku (Dalmacja) i Morza Czarnego.
- **Bora cyklonalna** powstaje wtedy, gdy:
  - nad nadmorskim płaskowyżem lub pasmem niskich gór ukształtuje się silny wyż baryczny związany z bardzo zimnymi masami powietrza,
  - nad pobliskim morzem – niż baryczny związany z zaleganiem ciepłego powietrza,
  - układ niżowy musi być na tyle silny aby był w stanie zassać chłodne powietrze zgromadzone nad lądem za przeszkodą w postaci wzniesień.

Mistral

- **Mistral** jest wiatrem podobnym do bory – jest to zimny i suchy wiatr spływowy, wiejący w Prowansji doliną Rodanu (we Francji) w kierunku Morza Śródziemnego.
- Przemieszczające się doliną zimne powietrze ulega stłoczeniu, w wyniku czego zwiększa się prędkość wiatru (efekt tunelowy).

Dzieło mistrała

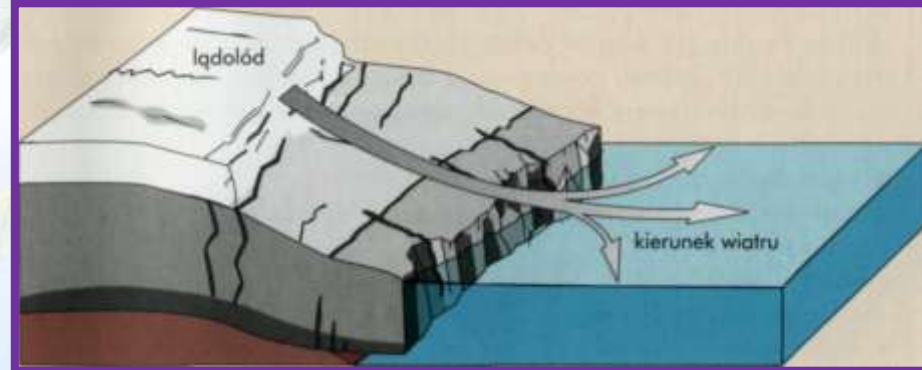
Mistral, jeden z najsłynniejszych wiatrów w Europie, tworzy się zazwyczaj przy przejściu niżu (islandzkiego) w północnej Europie oraz związany jest z występującym w tym samym czasie wyżem (azorskim) u wybrzeży Hiszpanii. Mistral zależy też od rozwoju niżu w Zatoce Lionńskiej lub w okolicach Genui.

Wiatry lodowcowe

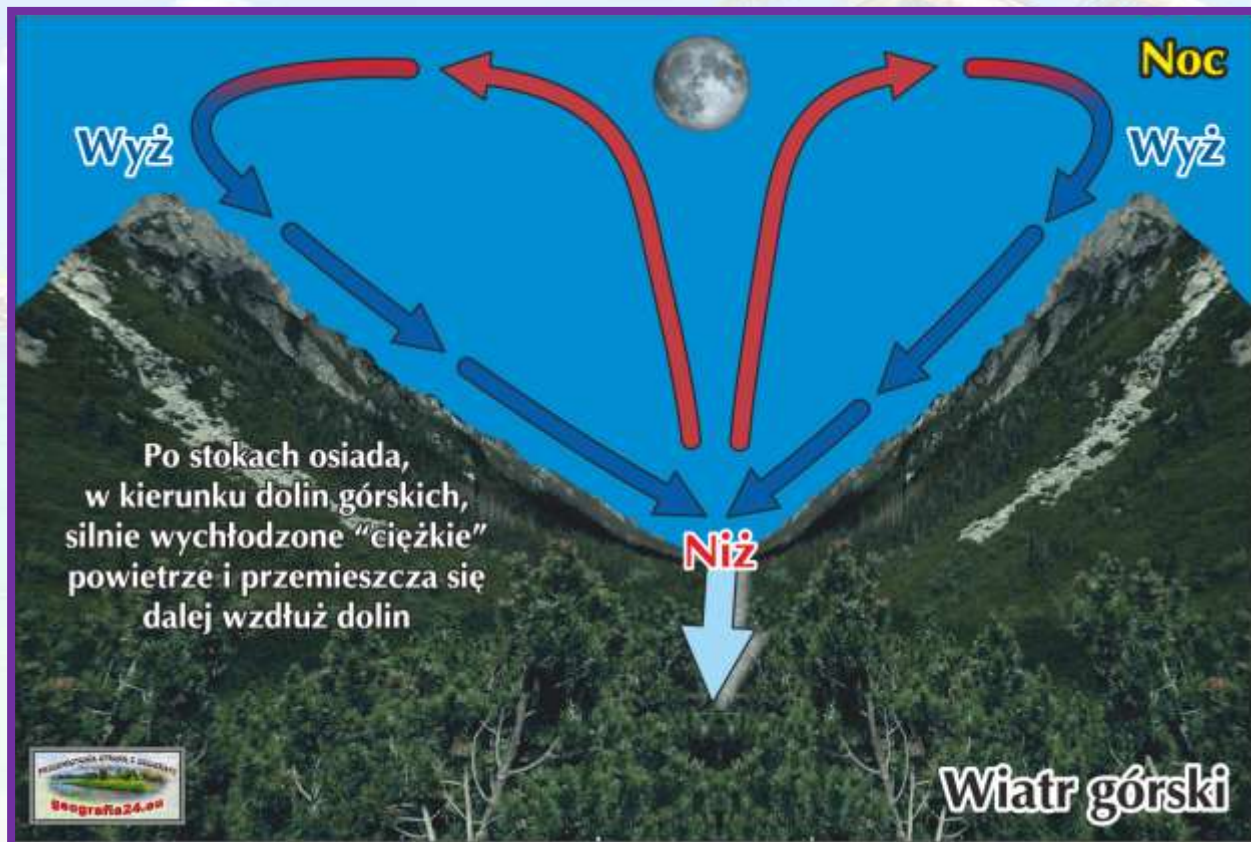
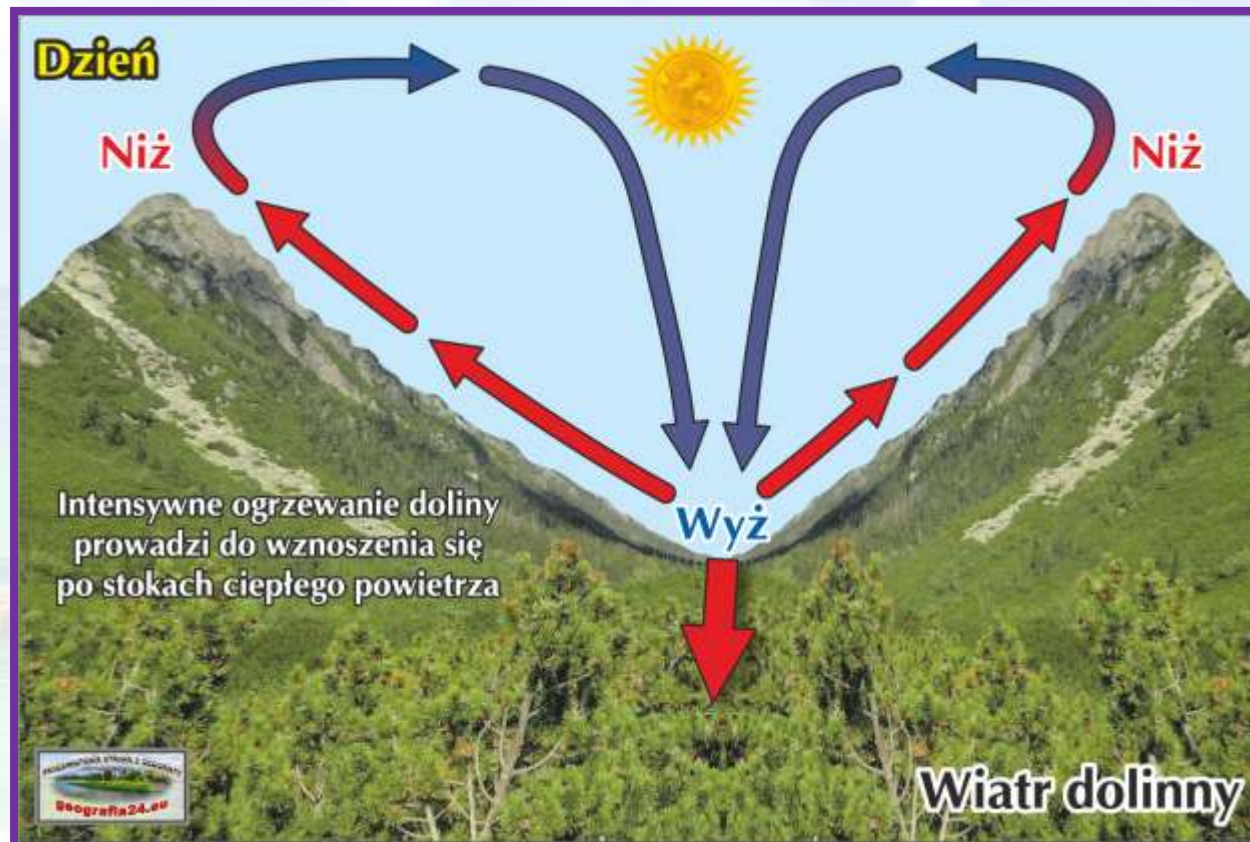
- **Wiatry lodowcowe** to wiatry antycyklonalne, wiejące znad zimnych powierzchni lądolodów lub pól firnowych i jeziorów lodowcowych w górach ku cieplejszym pobliskim morzom bądź dolinom.
- Powszechnie występują one na Antarktydzie.
  - Szczególnie silne, szybko spływające i bardzo długo występujące tworzą się w czasie nocy polarnej.

Wiatry dolinne i górskie

- **Wiatry dolinne i górskie** są uwarunkowane głównie kontrastami termicznymi i barycznymi – występują w prawie bezchmurne dni i noc.
- W pogodne dni wieją **ciepłe wiatry dolinne** z dolin, wzdłuż ich osi i po przyległych stokach, ku wyższym partiom gór.
  - Powstają w wyniku silnego ogrzewania promieniami słonecznymi zboczy.
  - Wznoszące się powietrze rozpręża się i nieco ochładza się oraz przyczynia się do tworzenia chmur konwekcyjnych.
- W pogodne nocie wieją **zimne wiatry górskie** ze szczytów górskich w kierunku wylotów dolin.
  - Powstają w wyniku intensywnego wypromieniowania zboczy górskich.

Bryza

- **Bryza** jest wiatrem lokalnym, związanym z kontrastami termicznymi i barycznymi pomiędzy dwoma zasadniczo odmiennymi typami podłoża – wodą i lądem (cehuje je zwykle skrajnie różna temperatura podłoża).
- Występuje na wybrzeżach mórz i oceanów oraz dużych jezior i wielkich rzek, szczególnie wyraźnie w dłużej trwających okresach bezchmurnych.
- Zwykle oddziałują one w pasie wybrzeża szerokości od kilku do kilkudziesięciu kilometrów.
- W tym pasie modyfikują one dość znacznie temperatury powietrza.

Bryza dzienna (morska)

- **Bryza dzienna (morska)** powstaje w wyniku intensywnego ogrzewania lądu w dzień, w wyniku którego szybciej się on nagrzewa w stosunku do akwenu wodnego.
- W dzień nad lądem powstają silne prądy wstępujące – powstaje układ niskiego ciśnienia (wznoszące powietrze ulega schłodzeniu).
- Dalej następuje przemieszczanie się górą powietrza nad wodę, nad którą zimne i ciężkie masy powietrza opadają, w wyniku czego nad akwenem wodnym tworzy się układ wysokiego ciśnienia.
- Następnie masy powietrza przemieszczają się dołem w kierunku lądu.

Bryza dzienna (morska)

Bryza nad Kubą

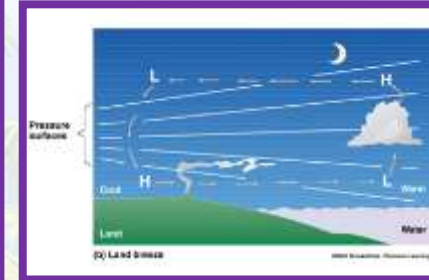
Możliwość wykorzystania bryz w rekreacji lub sporcie

Bryza nocna (lądowa)

- **Bryza nocna (lądowa)** powstaje w wyniku intensywnego wypromieniowania ciepła nad lądem w nocy, w wyniku którego znacznie szybciej traci on ciepło w stosunku do akwenu wodnego.
- W nocy obserwujemy unoszenie się powietrza nad cieplejszym podłożem – w tym przypadku akwenem wodnym, nad którym powstaje układ niżowy.
- Ochładzające się powietrze kieruje się górą nad ląd, na który w końcu opada przyczyniając się do powstania układu wysokiego ciśnienia.
- Następnie masy powietrza przemieszczają się dołem z lądu nad wodę.

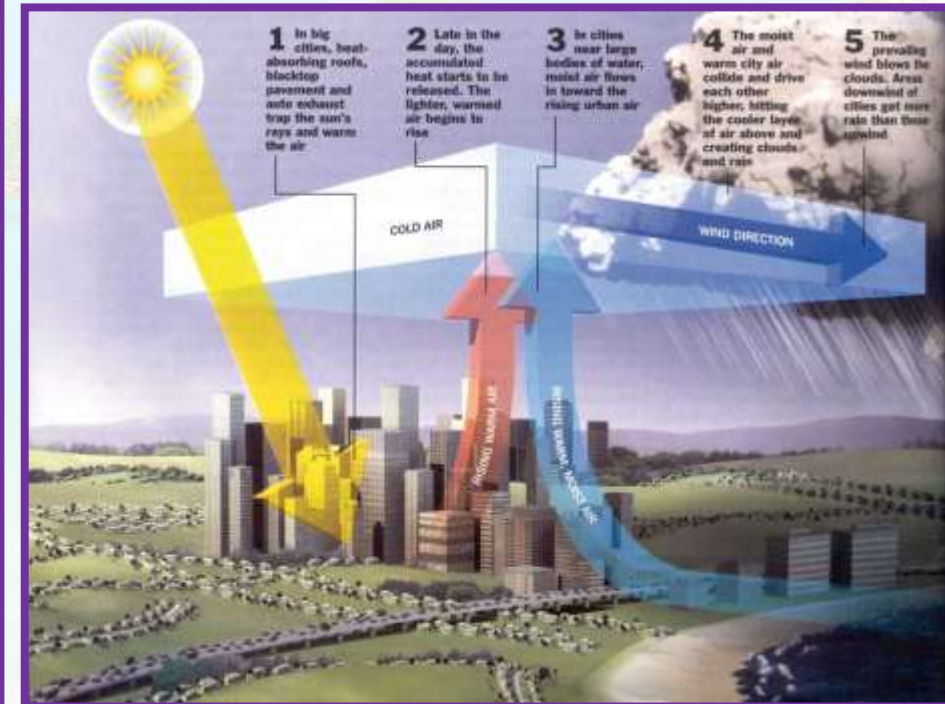
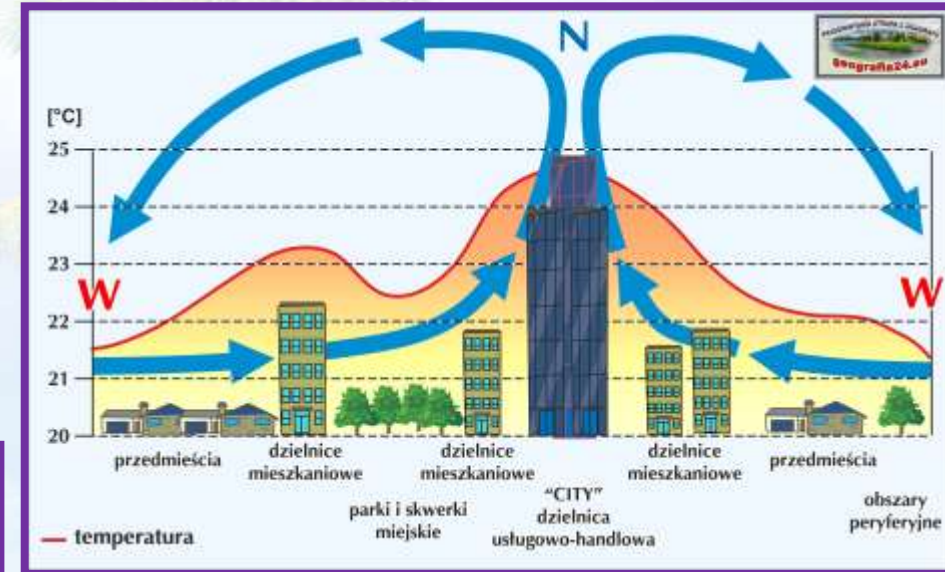
Bryza nocna (lądowa) i w tle obłoki srebrzyste

Bryza miejska

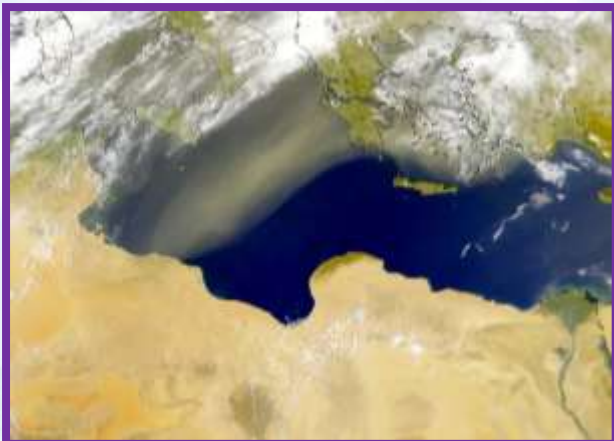
- **Bryza miejska** – to słaby wiatr lokalny, posiadający podobny charakter do bryz występujących nad wybrzeżami.
- Występuje ona w otoczeniu miejskich wysp ciepła nad obszarami wielkich aglomeracji miejsko-przemysłowych.
- Obszary te, silnie nagrzewające się w dzień, stają się ośrodkami niskiego ciśnienia, do których napływają masy powietrza z otaczających terenów o wyższym ciśnieniu.

Sirocco

- **Sirocco** (wł.) – ciepły, suchy wiatr południowy, wiejący z Sahary i Półwyspu Arabskiego, najczęściej wiosną i przemieszczający wiele pyłu.
- Przeptywając nad Morzem Śródziemnym, wchłania parę wodną i dociera do południowej Europy jako ciepły i wilgotny, przynosząc czasami mgły i opady atmosferyczne.
- W zimie przynosi opady czerwonego śniegu.

Samum (chamsin, hamsin)

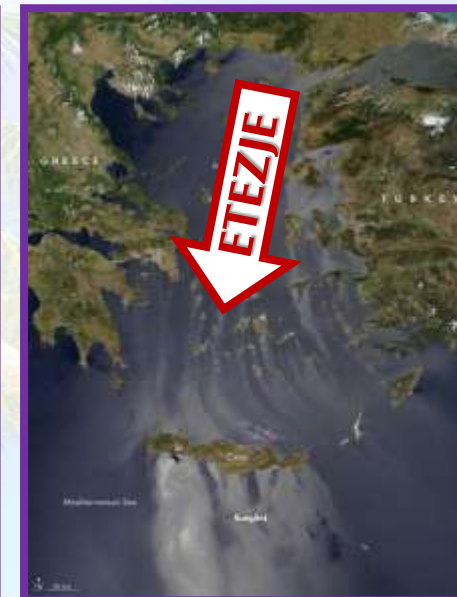
- **Samum** (arab. *samum* – trucizna; **chamsin** lub **hamsin**) – gorący i bardzo porywisty wiatr pustylny, wiejący wiosną (najczęściej w maju) na Saharze i Półwyspie Arabskim.
- Wiatry takie są zazwyczaj dosyć krótkotrwałe (trwają do około 20 minut) – pojawiają się zwykle tuż przed nadejściem frontu chłodnego.
- Niosą bardzo suche powietrze (towarzyszy mu bardzo wysoka temperatura sięgająca 50°C i wywołują burze piaskowe lub pyłowe.

Etezeje (wiatry etezjańskie)

- **Etezeje** – gorące, suche i czasami porywiste wiatry północne, wiejące latem we wschodniej części Morza Śródziemnego, głównie nad Morzem Egejskim.
- Są związane z klinami Wyżu Azorskiego sięgającymi późnym latem aż po Morze Czarne, a niekiedy nawet obejmującymi środkową Azję.
- Etezeje są bardzo regularne (stąd ich nazwa) i trwałe, szczególnie w lipcu i w sierpniu, oraz na tyle silne, że tłumią cyrkulację bryzową.

KONIEC

Materiały pomocnicze do nauki
Opracowane w celach edukacyjnych (niekomercyjnych)

Opracowanie i redakcja: *Sławomir Dmowski*
Kontakt: *kontakt@geografia24.eu*

WSZELKIE PRAWA ZASTRZEŻONE
- KOPIOWANIE ZABRONIONE -